

Puskás Gyula István: Svájc rövid történelme

A svájci állam kialakulása hétévszázados történelmi összerakó játék, mégpedig a legkülönbélebb színű, nagyságú és felületű elemekből. Létrejötté számtalan kompromisszum, szövetségkötések, szövetség felbontások, felkelések, kisebb-nagyobb háborúk egymás ellen, parasztok, polgárok és arisztokraták, katolikusok és protestánsok között, idegen beavatkozók, németek, osztrákok és franciák ellen vagy azok oldalán, de ugyanakkor tudatos építkezés, állandó függetlenségre való törekvés, politikai belátás és önkorlátozás eredménye.

Történeti áttekintés

Kr. e. 300,000-Kr. e. 1800. Őskor: neander-völgyiek és mások.

A kezdetek a korai őskőkorszakba nyúlnak vissza, amikor még Svájc mai területén a jégkorszakok váltogatták egymást. Az átlagos hőmérséklet 9-10 fokkal volt hidegebb a mostaninál. Az ország csaknem minden részét egész éven át hó és jég borítja. A gleccserek az Alpok északi völgyeiből a Mittelland közepéig érnek és hordalékból újabb hegyeket túrnak maguk előtt. A közbülső melegebb évezredekben azonban már barlanglakó emberek, vadászok, gyűjtögetők élnek itt a sűrű erdős, bozótos, vizes, mocsaras, de vadban és halban nyilván gazdag tájon.

A legkorábbi bizonyíték erre az az ék alakú kovakő kéziszerszám, úgynevezett szakóca, amelyet egy régészkedő kisdiák talált húsz évvel ezelőtt a Basel menti Prattelnben. A fa vagy húsvágásra, bőrnúzásra alkalmas „nagykest” legkevesebb 350,000 évvel ezelőtt, mindenesetre két jégkorszak között vesztette vagy dobta el tulajdonosa. A gleccser hordalékkavicsról, amelyben megtalálták következtetnek erre. A szakócat, egyébként, a Baselveidéri Kantonális Múzeum (Kantonsmuseum Basel-Land) őrzi Liestalban.

Korábban már egy nem tárgyi, hanem személyi leletet is találtak Svájcban, nevezetesen egy neander-völgyi ember egyik metszőfogát. Nem messze Baseltól, de már a francia svájci Jurában, St-Brais-től keletre a Franches Montagnes egyik barlangjában. A neander-völgyiek is két jégkorszak között éltek Svájcban 130,000 évvel ezelőtt, 60,000-90,000 éven át.

A Jurában és az Alpokban vagy tizenöt barlangban találtak állatcsontokat, eszközöket ebből az időből, emberi relikviákra azonban már nem bukkantak.

Cotencher barlangja, Neuchâtel-től délre, ahol a Jurából az Areuse patakja zuhog a neuchâтели tó felé, már a középkor óta ismert. Felette a hegyen Rochefort várának romjai. Bejáratától széles kilátás nyílik a tóra. A barlangot Kr. e. 50,000 és 30,000

között medvék és neander-völgyi emberek felváltva lakták. Az ásatások a múlt század vége óta a nagy számú állati csont, medve, gyapjas orrszarvú, rénszarvas, zerge, ló, farkas csontok mellett sokféle kőszerszámot is napvilágra hoztak.

Később meglehetősen feltűnést keltettek az ásatások Svájc másik végében, a Tamina-szurdok (Taminaschlucht) kis üdülőfalúja a st. galleni Vättis közelében lévő Drachenloch barlangban, 2,445 m magasan. Az állati csontokon kívül, három tábori tűzhelyet is találtak. A radiokarbon (14 C) tartalom alapján korukat 53,000 évre becsülték. A Wildkirchli barlangot, illetve többkamrás barlagrendszer 1,477 m magasan az appenzelli Oberalp szinte függőleges falában ugyancsak felváltva lakták medvék és neander-völgyi emberek. Wildkirchli a kedvelt kelet-svájci turista kilátócsúcs, a Säntis hegy közelében van és elérhető függővasúttal is. A barlang bejáratában vendéglő van, ahonnan gyalogút kacsaringózik az egyes kamrákon keresztül. A múlt században Waldkirchli (Erdei Templomocska) még remete lakhely volt. Az ásatások során több mint 800, már gondosabban készített kőszerszámot és az egyéb állati csontmaradványok között pedig barlangi oroszlán, párduc és hiéna csontokat is találtak. Viszont, hiába reménykedtek a kutatók, csontból készült szerszámokra itt sem leltek.

Nemzetközi feltűnést keltettek a múlt század végén a schaffhauseni Thayngen melletti ásatások az addig ismeretlen, egy botanikai kiránduláson sűrű bozót mögött véletlenül felfedezett úgynevezett Kesselloch barlangban. A barlang lakói 10,000, 15,000 évvel ezelőtt már „közvetlen őseink”, a homo sapiens családjába tartoztak. A hallatlan gazdag lelet, 53 állatfajta csontjai és különböző kőszerszámok, kovakőpengék között művészien megmunkált, geometriai mintás szarvasagancsokat is találtak, az egyiken finomrajzú legelésző rénszarvas ábrázolással. Az ugyancsak Schaffhausen közelében levő Schweizerbildben előkerült vörös kőlapon pedig vadszamarak karcolt rajza volt látható. A legkorábbi emberábrázolást Svájc mai területén Wallisban a sioni ásatások során találták. A 4,000-5,000 éves temető feltárásakor kiemeltek egy sírkövet, amelyen egy emberi alak karcolt torzója volt látható, behajlított könyökkel, nyakékkal és törrel. A régi kőkorszak barlanglakói vadászok, gyűjtögetők voltak. A hegyek egyszerre jelentettek számukra veszélyt és biztonságot, ínséget és a felhalmozás lehetőségét. A középső- és új-kőkorszak emberei már a mélyebben fekvő területeket, a szántónak alkalmas földeket keresték. A leletek ebből a korból, szinte kivétel nélkül, a Középvídekről származnak és már a paraszti társadalom kezdeteire, földművelésre, háziállattartásra utalnak. A települések gyakran vizek mellett vagy épp cölöpökön a víz felett létesültek, hacsak nem később kerültek víz alá, mint a kutatók újabban egyre meggyőzőbben állítják.

1853/54 ember emlékezet óta leghidegebb, száraz telén a svájci tavak vízszintje korábban még sohasem tapasztalt mértékben süllyedt. A Zürichi, Bieli és a Bodeni-

tó partján Obermeilennél, Twannnál illetve Arbonnál egész cölöp erdők bukkantak elő. A látvány nemcsak a tudósokat érdekelte. Míg a tudományos világot az a kérdés izgatta, hogy miért építették Kr. e. 3,800 és 2,100 között élő elődeink cölöpökre házaikat, a felbuzdult Svájciak seregestül felcaptak cölöpfungalásznak. A gazdag, újkőkorszakbeli leleteket ma, természetesen, a helyi múzeumok őrzik.

A kőkorszakot az Alpok és a Jura között két Közép-Európa felől érkezett kultúra, a zsinóros kerámia és a harangpoharas kultúra zárja le. A Wallisban feltárt a harangpoharas kultúrához tartozó sírokban a kőből és csontból készült tárgyak és agyagedények mellett már öntött vagy kalapált réz eszközöket is, háromszögletű törpengéket, fülbevalókat is találtak. Így ez a kultúra egyúttal átmenetet is képez a kőkorszakból a fémek korszakok, a bronz-, illetve a vaskorszak felé.

Kr. e. 1800 - Kr. e. 15. Bronz- és vaskor: kelták és mások. A svájci előtörténet bronzkorszaka i.e. 1,800-tól 800-ig kerek 1,000 esztendő t ölel át. Annak ellenére, hogy számtalan lelet maradt fenn ebből a korból, írásos emlékek híján, nem lehet bizonyosan tudni, hogy kik is voltak ennek a mindennapi életet, a társadalmi rendet és a gazdálkodást annyira megváltoztató kultúrának az első hordozói. Egyes feltevések szerint a már korábban itt lakott népek voltak, akik egyszerűen átvették vagy maguk is felfedezték az új technikát. Ennek ellent mond, hogy a feltárt bronzkori sírok halottai antropológiailag a kerek koponyájúak családjába tartoztak, szemben a kőkorszak mediterrán típusú lakóival. Továbbá az is, hogy a kőkorszakban annyira jelentős Középvídeken csak elvétve találtak tárgyakat a korai bronzkorszakból. Végül érdekes, hogy még a középvídeki, Kr. e. 1,500 körüli leletek is, például köpenytűk, karkötők, csatok a Zürich melletti Weiningen sírdombjaiból, azonosak az ebből a korból származó magyarországi leletekkel. Alig kétséges, hogy a mai Svájc is beletartozott abba a nagy kultúrkörbe, amelynek középpontja éppen a történelmi Magyarország, a Duna medence volt. Onnan terjedt el a mykénei és a görög kultúra az Alpok északi oldalán a Rhône völgyéig és tovább a berni Oberlandig, illetve Graubündenig, sőt Zürichig.

A bronz a réz és az ón ötvözete. Kemény és hajlékony. Lehet formába önteni, lehet kalapálni. Ideális anyag házi szerszámok, harci eszközök és ékszerek készítésére. Öntői, megmunkálói voltak az első kézművesek. Az ötvözethez szükséges 90%-nyi réz Svájcban csupán Wallisban fordult elő, a 10%-nyi ón pedig egyáltalán nem. Az ón lelőhelyekhez vezető úgynevezett ón útvonal így már kereskedelmet feltételez. A bronz harci balták viselői a harcosok, a fejedelmek. Mellettük azonban megjelennek a kereskedők, a kézművesek és a földművelők is.

A korábbi homogén, halászó, vadászó, gyűjtögető közösségekkel szemben, ez már egyértelműen hierarchikus felépítésű, munkamegosztásos társadalomra enged következtetni.

Ha nincsenek is írásos emlékek a bronzkori emberekről, a viszonylag már nagyszámú lelet sok mindent elárul életükről, mindennapjaikról. Az első Svájcban feltárt sír ebből a korból mégis máig rejtély maradt. A sírra a berni Oberland talán legszebb kis városcájában, Thunban találtak rá, szemben a majdnem tökéletes piramis formájú hegygel, a Niesennel a thuni tó partján. Az előkelő harcos, talán fejedelem csontjai mellett bronz nyakgyűrűket, köpeny összefogó tűket, csatát valamint egy berakott arany szegekkel díszített harci csákányt találtak. Vajon készítője ismerte volna már a mykéniei intarziás technikát? Aligha. A csákány sajátos hosszú formája ezt kizárja. Így csupán az bizonyos, hogy tulajdonosa gazdag, előkelő ember volt. A többi thuni sírból csak szerényebb tárgyak kerültek elő.

Később a feltárt bronzkori temetőtől nem messze, ugyancsak a thuni tó partján, Oberhofen mellett elásott kincsekre is bukkantak. A veremben két dárda, két tör és kilenc különböző harci balta volt. Nyilván készítőjük dugta el őket a földbe.

A kincs rejtékhelyét vagy nem találta meg vagy hirtelen meghalt és titkát magával vitte a sírba. Nem kevésbé rejtélyesnek tűnik a Thuni-tó másik oldalán, Spiez mellett a Niesen lábánál előkerült mintegy 700 kg apró agyag cserép. A Niesen kultikus hegy lehetett és a cserepek, minden valószínűség szerint, a szertartások bemutatása után összetört áldozati edények darabjai.

Csakúgy mint a kő a bronzkorban, a bronz továbbra fontos anyag marad a vaskorban, sőt azon túl is. A vasat először csupán bronz tárgyak díszítésére használták. A vas, annak ellenére, hogy gyakoribb fém mint a réz vagy az ón és vasérc még Svájcban is több helyen előfordult, becsesebbnek tűnhetett, mert előállításának technikája bonyolultabb volt, az acél készítését pedig még csak nem is ismerték. Kr. e. 800-tól, a vaskor kezdetétől Svájcban, a bronzot azonban már csak ékszerekhez, becses edényekhez használták. A fegyvereket szerszámokat pedig vasból kovácsolták.

A vaskor első három évszázadára Svájcban az a kultúra volt jellemző, amelynek az osztrák Salzkammergut Hallstatt falujában talált híres leletek adtak nevet. Ebből a korból a Schaffhausen közelében lévő Hemishofenben végzett ásatások számítanak Svájcban a legjelentősebbek közé. A 40-es években itt különböző nagyságú, 5-től 16 m átmérőjű, sajnos már nem mindig érintetlen dombsírokat tártak fel. A dombsírok belső kamráját fából építették, amelyet terméskő réteggel, majd földdel fedtek be és végül az így keletkezett dombot kődarabokkal rakták

körül. Hemishofenben a színes kerámia edények és finomművű női bronz ékszerek mellett előkerült egy vas hosszúkard és az első borotva is. Az utóbbi, illetve egyáltalán az a feltevés, hogy a férfiak már borotválkoztak, azért érdekes, mert bizonyíthatja a hallstatti kultúra hordozóinak etnikai rokonságát is az Adriától északra fekvő területek lakóival. A legbecselesebb kiásott lelet ebből a korból a Berntől északnyugatra fekvő Grächwilnél került elő. Egy fejedelmi sírban görög bronz vizes edényt, ún. hydrát találtak az állatok istennőjének figurájával. A lelet az itt lakók távolabbi kapcsolataira enged következtetni, talán egészen a délolaszországi Tarentoig.

Közeledve a vaskor végéhez a Kr. e. 5. századhoz a kiásott sírok és várak egyre gazdagabb és fényűzőbb életről tanúskodnak az Alpok és a Jura között. Az itt készült tárgyak között mind több görög vagy etruszk „importárú” is található.

A mai Svájc ekkor válik a kultúrák találkozóhelyévé. És ekkor említi egy görög forrás is először a Fekete Erdő környékén lakók országát így: Keltiké. A késő vaskor a nagy földközi tengeri kultúrák északi peremén kívül, a kelták kora vagy másképpen, bizonyos értelemben pontosabban a La tene kultúra kora. A svájci Marin-Epagnier községhez tartozó Latèneben, a Neuhâteli-tó partján a múlt században meglepő mennyiségű fegyvert, szerszámot és más eszközt találtak. Kétségtelen, Latène a kelta emlékek egyik legfontosabb lelőhelye.

Ettől kezdve nevezik a brit szigetektől egészen Kis-Ázsiáig terjedő kelta területekről előkerült késő vaskori leleteket tudományosan a latenei kultúrához tartozóknak.

Később még a lateneinél is gazdagabb leletekre bukkantak a Bern közelében Münsingenben egy kelta temető feltárásakor.

A mintegy 200 sír Kr. e. 500-tól Kr. e. 200-ig már a kelta kultúra, az ékszer divat, a fegyverek változásairól is tanúskodik. A nők körében egyre népszerűbbek lehettek a borostyánkő láncok és az üveggyöngyök, a férfiak vasból készült fibulával tűzték össze köpenyüket. A harcosok kardjaiba a kovácműhelyek gyártási jegyet ütöttek. Altdorfától északra a Gotthard felé vezető út mentén az útépítő munkások által talált négy arany nyakgyűrű és három karkötő talán a svájci kelta leletek legbecselesebbjei. A rendkívül finom aranyművesi munkáról tanúskodó kincseket ma a Svájci Nemzeti Múzeum (Schweizerisches Landesmuseum) őrzi Zürichben.

Kr. e. 15-Kr. u. 454. Ókor: kelták, raetek, rómaiak.

A Bodeni-tó és a Genfi-tó között a keltákkal zárul a svájci őstörténet és kezdődik egyúttal a svájci korai történet vagy a történeti kor egyáltalán, amennyiben azt az írásos feljegyzések megjelenésétől számítjuk.

A mai Svájc legnagyobb részén ekkor már kelta törzsek élnek: a Középvídeken a helvétek, Basel környékén a raurikok, Genf mellett az allobrogerek. Csupán Engadinban, az Inn völgyében laknak nem kelta, raet népcsoportok. Az egyes ma svájci országrészek különböző időpontokban kerülnek a római birodalomhoz. Először a dél-tessini vidékek lesznek az észak-itáliai városok Milánó illetve Como birtokai. Majd Genfet és a Rhône bal partját csatolják a rómaiak Narbonensis provinciához. Kr. e. 54-ben az Alpok és a germánok között harapófogóba került helvétek Gallia felé próbálnak kitörni. Julius Caesar, Narbonensis helytartója útjukat állja és a biberactei csatában legyőzi őket. A fogságba esett mintegy 120,000 helvétet visszaküldi hazájukba azzal, hogy álljanak ellent inkább a Rómát is veszélyeztető germánoknak. Gallia biztosítására pedig megalapítja Középvídek első két kolóniáját: Nyon mellett Colonia Julia Equestris és Basel mellett Colonia Rauricát. Ez azonban még nem jelent római uralmat a területek felett. Csak harminc évvel később, Kr. e. 15-ben határozza el Augustus császár a germánok elleni háború előkészítéseként Helvetia meghódítását.

Augustus nyilván felismerte, hogy a hágókon inneni területeket csak úgy tudja megtartani, ha hágókon túlkat is birtokolja. A sikeres hadjáratot két adoptált fia, Drusus és Tiberius vezeti. Most már a meghódított Középvídek biztosítására is egy egész sor katonai őrhely épül. Így a baseli Münster-dombon, a zürichi Lindenhofon vagy Amdennél a Walen-tó felett. Ettől kezdve a mai svájci területek több mint négy és fél évszázadra betagozódnak váltakozva különböző provinciák (Gallia Belgica, Raetia, Germania superior) részeként a római birodalomba. Ez nem a kelta őslakosság kiszorítását, hanem inkább bevonását jelenti. Már az augustusi közigazgatás is támaszkodik a törzsi egyesülésekre (civitates). A helvétek nevezetesen a Civitas Helvetiorum-ban szerveződnek. Svájc rómaiásodása, a germán, később az alemán fenyegetés ellenére, különösen a déli és nyugati részekén gyorsan halad. Kr. u. 16-ban a már császár Tiberius épp a külső támadások elhárítására fontos garnizon várost alapít Windisch mellett (Vindonissa). 69-ben pedig Vespasianus alatt az Avanches melletti Aventicum a harmadik svájci kolónia lesz.

A városokban római minta szerint fórum, bazilika, kúria, templomok, fürdők, színházak épülnek, a laposabb középvídeki területeken elszórtan mindenütt villák, majorságok. A helységek között kiépül a nehezen járható hegyekben is a híres római úthálózat, a virágzó civil árucseré forgalom és gyors a katonai

csapatáthelyezések feltétele. A Nagy Szt. Bernát (Grand St-Bernard) a wallisi Martigny felé, a San Bernardino és a Splügen (Passo dello Spluga) pedig a graubündeni Chur felé az ókor legfontosabb alpesi átkelőhelyei. Egyes római, úgynevezett vágányos utakon (Bözberg, Hauenstein, Maloja) egészen a 18. századig közlekedtek.

A római berendezkedés viszonylag zavartalan két évszázada után a Kr. u. 3. század második felében az alemannok betörései a gazdasági hanyatlás kezdetét jelentik. A lakosság a kolóniák falai mögött vagy a járhatatlan hegygerinceken keres menedéket. A 4. században épülnek a késő római várerődítmények. Közülük Castrum Rauracense, Kaiseraugstnál lesz az új, Svájc nagy részére kiterjedő provincia, Maxima Sequanorum légiójának a garnizonja. Az 5. század első felében a rómaiak már a birodalmon belül megtelepedett alemannokat és más germán törzseket bíznak meg a határok védelmével.

443-ban pedig Aetius római hadvezér, aki egyébként a nyugati részek felett a tényleges kormányzói hatalmat is maga gyakorolja, a burgundokat telepíti le Sapaudia (Savoy és Nyugat-Svájc) biztosítására. 451-ben a nyugati gótok segítségével ő győzi le Troyesnál a katalauni mezőkön a hunnokat. 454-ben azonban III. Valentinianus császár Rómában leszúrja az elhatalmasodott hadvezért. Ezzel, még a birodalom végleges összeomlása előtt, megszűnik svájci területek felett a római uralom.

A rómaiak természetesen még ezután is maradnak az Alpok és a Jura között, Raetiában, Wallisban. Nyelvüket a rétorománok Engadinban máig őrzik. Az ásatások során országszerte számtalan település romjai kerültek napvilágra: egykori várfalaké, templomoké, amphitheatrumoké, villáké. A talált kincsek, használati tárgyak, szobrok, pompás mozaikok ma jól rendezett helyi múzeumokban láthatók. A Római Svájc bejárása maga külön megér egy utazást.

454 - 911. Korai középkor: alemannok, burgundok, langobárdok, frankok.

A római birodalom összeomlása utáni évszázadokban már kezd kirajzolódni a mai Svájc etnikai képe. Az egykori római patrícusok, kereskedők és birtokosok jó része a visszavonuló csapatokkal áttelepül az Alpok mögé. Ez azonban még nem jelenti feltétlenül a római jelenlét, a római életforma felszámolását, a kapcsolat megszakítását az Alpok két oldala között. Különösen nem Nyugat-Svájc, Wallis vagy Engadin vonatkozásában. A még a rómaiak által Nyugat-Svájcbba betelepített különben sem nagy számú burgundok átveszik a már korábban rómaiává lett gallok nyelvét és szokásaikat. A Kelet-Svájcot elfoglaló alemannok sokkal többen vannak, de ők is először a rómaiak által hátrahagyott települési minta szerint helyezkednek el, mivel az megfelelt a természeti adottságoknak is. Az Elő-Alpok egyes völgyeit csak később népesítik be. A kelták beolvadásával az alemannokba az etnikai, nyelvi elválasztódás Svájc keleti és nyugati fele között éles lesz. A langobárdok beolvadásával Észak-Itáliában pedig az Alpok képezik az észak-déli elválasztó vonalat. Ezzel a négy nyelvű és három nagy kultúrkörhöz tartozó Svájc alapjai, az ország további történelmét meghatározóan már adva vannak. A római folytonosságot minden népcsoport számára, egyúttal azok összetartozását is a kereszténység jelenti. Az első keresztény közösségek még a római uralom utolsó évtizedeiben létrejönnek. A legkorábbi keresztény felirat 377-ből Wallisból marad fenn. Püspököket a források Sionban, Churban és Genfben említenek. Úgy látszik a kereszténység először a városokból és a jobban elrómaisodott nyugati, illetve déli részek felől terjed. A keleti, a bevándorolt alemannok lakta területeken a 7. században még két ír szerzetes, Columban és Gallus térít. Az új hit felvételében azonban inkább a frank vezető osztály és a közeli keresztény Raetia befolyása, valamint a 720-ban alapított st. galleni apátság tevékenysége volt meghatározó.

Ugyanakkor a wallisi St-Mauriceban Sigismund burgundi király már 515-ben apátságot alapít a Nagy Szent Bernát hágó felé vezető út mellett, ahol a legenda szerint a keresztény thébai légió és vezetője Szent Mauritius szenvedett mártíromságot. Innen sugárzik Mauritius kultusza a merowing kolostorok és később a többi thébai szentek Veronika, Ursus és Viktor, Félix és Regula tisztelete Zurzach, Solothurn és Zürich felé.

A frankok Itália politikájuk biztosítására elsősorban a nyugati és a raetiai hágók megtartásában érdekeltek. Ez egy ideig bizonyos szabadságot enged az alemann hercegek számára a félreeső kelet-svájci területeken. Nagy Károly alatt azonban megkezdődik a területek grófságokra, u.n. gauokra való felosztása és ezzel a hűbéri rendszer kiépítése. Thurgau, Aargau kantonok nevükben máig megőrizték ezt a kort.

A Jura és a Középvídek betagozódik a nagy frank birodalomba. Raetia politikai különállása megszűnik. A Karolingokra emlékeztetnek még néhány a graubündeni hegyek között megmaradt templom, a müstairi kolostor restaurált freskó, egyházi kegyeszek a múzeumok tárlóiban és Nagy Károly kissé groteszk ülőszobra a zürichi nagytemplom (Grossmünster) toronyfalán.

Nagy Károly 814-ben meghal. A halála utáni évszázadban fiai és azok utódai birodalmát egymás közt többször felosztják. Az osztódási vonalak a svájci területeket is két, három részre szabdalják. Gyermek Lajos, az utolsó Karoling ivadék halálával 911-ben a birodalom részei egykori összetartozásának tudata is elhalt.

Puskás Gyula István: Svájc rövid történelme

911-1291. Érett középkor: Az önállósulás keresése.

A központi hatalom megosztottsága, elbizonytalanodása a helyi hercegségek felemelkedésének kedvez. A külső támadással szemben azonban sem a Bajor, sem a Sváb hercegség nem képes hatásosan védekezni. A 917-ben és 926-ban betörő magyarok szabadon garázdálkodnak Észak-Svájcban, Baselben, ahol a katedrális felgyújtják, illetve St. Gallenben. Ekkehard st. galleni szerzetes az apátság krónikájában feljegyzi a magyarok mulatozását és az általuk vértanúságot szenvedett szent Wiborada legendáját. 933-ban a szász I. Henrik a német római császárság megalapítója Riadénál, Merseburg közelében, fia, I. Ottó pedig a lechmezei ütközetben, Augsburg közelében győzi le a kalandozó magyarokat.

A Bodeni- és Genfi-tó között nyugaton a felső-burgundi királyság, keleten a német birodalom keretében a Sváb Hercegség, délen továbbra is Milano városa és a comoi püspökség játszik történelmileg meghatározó szerepet. A burgundi terjeszkedési kísérletet kelet felé sikerül 934-ben Winterthurnál megállítani. A közeli Zürich ezután egy ideig a Sváb hercegség legfontosabb támaszpontja, vásárhely, pénzverde és egyházi központ lesz. Az einsiedelni bencés kolostor Zürichtől délre, amelynek hercegi támogatással épült templomát 948-ban szentelik fel, lesz a hercegi család házi kolostora. Ottónak sikerül hűbérúrként elismertetnie magát a sváb, a bajor, a lotaringiai herceggel. Rokoni kapcsolatokat épít ki Burgundiával. A Karoling patriarchális monarchia visszaállítási kísérletéhez és Itália politikájához szüksége van azonban az egyház támogatására és természetesen a déli út biztosítására az Alpokon át. A befolyása alá került nyugat svájci burgund kolostorok Moutier-Grandval, Romainmôtier, Payern vonala is a Nagy Szent Bernát hága felé mutat. Végül 962-ben Rómában a pápával is császárrá koronáztatja magát. Későbbi utódjának, II. Henriknek a 11. század elején Burgundia az ölébe hull.

A kelet- és nyugat-svájci területek a német-római császárságon belül egy időre újra egyesülnek és Svájc évszázadokra a német-római császárok, a pápák, a burgund, illetve a francia királyok és a feltörekvő regionális nagybirtokos családok, a Zähringerek, a Kyburgerek, a Habsburgok, a Savoyiak hatalmi törekvéseinek a feszültségmezejébe kerül. A kor nagy történelmi eseményei, a keresztes hadjáratok, az egyházszakadás, a császár és a pápa összecsapása, az investitúra harc hátterében azonban egyelőre a svábföldi hercegi jogokért folyik a vetélkedés a lakosság feje fölött.

Az 1098-as kiegyezés a Stauferek és a Zähringerek között a Zähringereknek csak a Rajnától délre fekvő, területek, tehát a mai Svájc felett való hatalmi befolyást biztosítja. A hercegség székhelye Zürich, mint a krónikás írja, a „Svábföld

legelőkelőbb városa” helyett, Ulm lesz. Viszont ettől kezdve Lenzburgot is a zürichi birodalmi helytartóság alá rendelik.

Zähringerek a következő évszázadban több várost alapítanak: Bernt, Fribourgot, Burgdorfot, Murtent, Thunt, Rheinfeldent.

A Zähringerek, és örököseik a Kyburg grófok kihalása után, 1263-ban, a porondon maradt két feltörekvő dinasztia, a Szavojaiak és a Habsburgok esnek egymásnak. Most már nem csupán keleten a régi raetiai hágók és nyugaton a Nagy Szent Bernát hágó birtoka a tét, hanem az új kereskedelmi útvonal is, a 13. század eleje óta járható Szent Gotthard-hágón keresztül. Végül az se mindegy, hogy ki lesznek majd a hűbéri rendszerbe tagolódo, korábban még többé-kevésbé önálló paraszti gazdaságok és az éppen megélénkülő kereskedelem következtében felvirágzó városok.

A Szavojai grófok, a burgund királyok egykori vazallusai ekkor már megkaparintották Genfét, a Vaud vidékét és a berni Oberland jórészét. Bern város és Murten pedig épp a Habsburgoktól való félelmében helyezik magukat Savoya védelme alá.

Az eredetileg elzászi Habsburgok 1000 körül vetik meg lábukat a középsvájci Aargauban és Luzernben. A családnak is nevet adó várakat, Habsburgot, Héjjavárat, Brugg mellett, a Rajnába torkolló Aare és Reuss összefolyásánál építik fel. Felveszik a grófi címet és birtokaikat már kezdetben is minden eszközzel, házassággal, örökösödéssel, ügyes lavírozással a császári címért, alkalmanként vásárlással szakadatlanul gyarapítják. A Savoyaiak elleni háborújuk után kötött békében 1267-ben ellenőrzésük alá kerül az egész Rajnától délre fekvő terület az Aare vonaláig. Ennél is nagyobb és a dinasztia, valamint Európa, azon belül Magyarország történelmét is meghatározó sikert jelent Habsburg Rudolf német császárrá való kikiáltása 1274-ben. Ezzel veszi kezdetét a késő középkor és nemsokára a svájci államszövetség kialakulása, a több mint 1200 éves előtörténet után a tulajdonképpeni svájci történelem.

1291-1515. Késő középkor: a svájci államszövetség kezdetei.

A svájciak, az egykori barbár alemannok, a burgundiak, a beolvadt kelták és a rómaiságukat megőrző raetiaiak népe még feudális viszonyok között, váltakozó idegen hatalmak alatt keresi legalább helyi szinten az önmeghatározás lehetőségét. A mind több terület, város önállósulása, szövetkezése az állami függetlenséghez vezet később.

Uri a Gotthard lábánál kulcshelyzete van. Az útvám komoly bevételi forrás a helybeliek és a király számára egyaránt.

Az új átkelőhely zavartalan forgalmát és ezzel a király jövedelmét is Uri biztosítja. Ugyanakkor a hágon keresztül nemcsak árúk érkeznek, hanem hírek is Itáliából, többek között az erős, független olasz városokról. Uri már 1340-ben szabadságlevelet kap VI. Henriktől. A királyi jogokat a Habsburg helytartó (Landvogt) helyett a helybeliek közül kijelölt előjáró (Ammann, később Landammann) gyakorolja. A szomszédos Schwyz 1240-ben II. Frigyesztől kap hasonló szabadságlevelet. A megváltott szabadságot az egyházi és világi urakkal szemben azonban még biztosítani kell. A császár messze van, esetleg a pápa éppen kiközösítette vagy nincs is császár, mint 1250 és 1273 között, a Habsburg I. Rudolf megválasztásáig. A történelmi pillanat I. Rudolf 1291 július 15-i halálával jön el. Uri, Schwyz és a harmadik szomszédos terület, Unterwalden, a későbbi három őskanton már két hétre rá, a hagyomány szerint a Vierwaldstätter-tó partján, a Rütli réten (Rütliwiese) örökös szövetséget köt.

A szövetség megállapodás a három völgy szabad parasztjai között az együttműködésre, egymás megvédésére mindenki ellen, minden erőszak, neheztelés vagy sértés közös elhárítására, a tisztségviselők és bírák saját soraikból való választására, de nem megállapodás a felsőbbbségektől való függés felmondására vagy a birodalom kereteiből való kiszakadásra. Ezért a máig fennmaradt, de csak később felfedezett latinnyelvű oklevél (Bundesbrief), nem tekinthető a svájci szövetséges állam alapító dokumentumának, de fontos bizonyítéka a Waldstätteriek, ahogyan a három szövetségest nevezték, önbizalmának. A Bundesbrief keltezésének napja, augusztus 1 lett Svájc nemzeti ünnepe.

Az akkori események köré font Tell Vilmos legendáról is kiderült, hogy számos momentuma történelmileg nem hitelesíthető. A főhős maga, Tell Vilmos sem volt élő történelmi alak. A legenda csupán 1452-ben kerül feljegyzésre a Sarneni Fehér könyvben (Weisses Buch von Sarnen). Így csak későbbi hatása válik történelmivé a svájci nemzeti öntudat kialakításában. Schiller színdarabja, a Wilhelm Tell, amely a legendából született, lesz a svájci nemzeti dráma, Rossini operája, a Guglielmo Tell

pedig a svájci nemzeti opera. Tell Vilmos ugyan nem élt soha, de kultusza változatlanul ma is él. Számszerűen a svájci minőségi árú védjegye.

A Habsburgok, akik közben az osztrák tartományokat is megszerezték nem adják fel egy könnyen svájci birtokaikat sem. Az 1298-ban megválasztott új császár a Habsburg I. Albrecht nem ismeri el Uri és Schwyz szabadságlevelét. Azon kívül a rég óta lappangó és újra kirobbanó viszályban Schwyz és az einsiedelni kolostor között a kolostort támogatja. A szabad schwyziek ugyanis nem jó szemmel nézik, hogy a sváb hercegek egykori kolostora most új urai, a Habsburgok védelme alatt sanyargatja tovább a parasztokat. 1314-ben a schwyziek rajtaütésszerűen megtámadják, kifosztják a kolostort és foglyokat szednek. A konstanzi püspök ezért kiátkozza, a király törvényen kívülé nyilvánítja őket. Egy évvel később Frigyes és Lipót, Habsburg hercegeknek jó ürügy a Waldstättiek megrendszabályozására. Fényes seregük Zug felől az Aegeri-tó mentén vonul Schwyz felé azzal, hogy majd a Sattel-hágónál lepik meg az engedetlen parasztokat. A szövetségesek azonban már Morgartennél a hegy tetejéről kő lavinát zúdítanak a tóparti hegyről az ellenségre és a pánikba esett, nehézkes lovagi sereget beszorítják a vízbe.

A győzelem után a három kanton újabb dokumentumban, most már németül és keményebben fogalmazva, megerősíti Brunnenben a korábbi szövetséget, amelynek ettől kezdve Eidgenossenschaft, Esküdt Szövetség a neve. Ma az Eidgenossenschaft fogalma elsősorban inkább a svájci államot, illetve Svájc államformáját, a Svájci Konföderációt jelenti. Mégis a Waldstättiek nem annyira pusztán szövetségükkel, hanem inkább azzal nyitottak új fejezetet Svájc törtelmében, ahogyan kitártottak egymás mellett, ahogyan jó diplomáciai érzéssel és katonai sikerekkel megvédték követeléseiket. Ez magyarázza meg, hogy a három paraszti jellegű őskantonhoz most már a kereskedelmi utak biztosításában szintén érdekelt városok is csatlakoznak: először 1332-ben a közeli Luzern, 1351-ben a rapperswili Habsburg rokon grófokkal viaskodó Zürich, majd 1352-ben a fontos Gotthard út mentén fekvő Zug és a paraszti Glarus és végül 1353-ban Bern, amely korábban Laupennél már megverte a Habsburgokat. Ezzel kialakul a nyolc helység (Ort): Uri, Schwyz, Unterwalden, Luzern, Zürich, Zug, Glarus szövetsége, az úgynevezett Achtörtige Eidgenossenschaft.

A nyolc helység együtt, a kanton megjelölés csak a 19. század óta használatos, meglehetősen vegyes képződmény: a tagok jogai és kötelességei különbözőek. A szövetség falusi közösségek parasztjainak, városi céhes polgárok, kézművesek, kereskedők és nemesek összefogása más-más indítatásból, sértődöttségből más-más célokért a már osztrákoknak tekintett közös ellenséggel a Habsburgokkal szemben. Az őskantonok régi szabadságukat védték elszántan, Zürich, már csak a földrajzi közelség miatt is, hajlandó volt egyezkedni is az osztrák házzal, a

távolabbi Bern viszont már nyugati terjeszkedési politikája akadályát látta a Habsburgokban. Mégis a század utolsó évtizedeire a szövetség megerősödik. Luzern, nem törődve a Habsburgokkal, átveszi a városi soltész kijelölési jogát, sőt elfoglalja a még osztrák Entlebuchot és Sempachot. III. Lipót herceg ezt kihívásnak tekinti és egyúttal jó alkalomnak a szövetségesekkel való végleges leszámolásra.

1386 júliusában lovagokból, hercegekből és követőikből, valamint a fél Európában toborzott zsoldosokból álló hatalmas hadsereggel vonul Bruggból a szövetségesek ellen. Sempachnál azonban a felkészült és elszánt szövetségesek lemészárolják a nyári hőség miatt felforrósodott páncélatukban senyvedő lovagok seregét. Maga III. Lipót is elesik. A legenda szerint a csata hőse, Arnold von Winkelried, aki összegyűjtve az ellenséges lándzsákat a saját testével vág részt a Habsburg falanxba.

Két évvel később a Habsburgok következő kísérlete, legalább Glarus visszaszerzésére, sem sikerül. A glarusiak a schwyzi segítséggel győznek a nefälsi csatában. A két vereség után a Habsburgok kerülnek az újabb összecsapást a szövetségesekkel. 1389-ben fegyverszünetet, 1394-ben békét kötnek velük, amit 1412-ben ötven évre meghosszabbítanak.

A béke nem tart sokáig. A szövetségesek, a korábbi szabadság harcosok félelmetes katonai erejükkel most már hódítanak és maguk is hűbérurak lesznek. Uri és Unterwalden 1402-ben a Gotthard másik oldalán elfoglalják a Ticino völgyét egészen Bellinzonaig. Véglegesen megtartani Ticinot azonban csak az 1478-as Giornicoi győzelem sikerül a Waldstätieknek. Bern a konstanzi zsinaton tartózkodó Zsigmond német császár és magyar király biztatására 1415-ben elfoglalja Aargaut. A Berniekkel együtt Luzern is gyarapodik néhány helységgel.

Ausztria egymás után elveszti utolsó birtokait, 1452-ben Fribourgot, 1458-ban Rapperswilt és 1460-ban Thurgaut. Az alattvaló területek ugyanúgy fizetnek adót, mint korábban, csak most már az új urak helytartóinak.

A berniek és nyomukban a fribourgiak most már nyugat felé terjeszkednek. Elfoglalják Orbe, Échallens és Grandson savoyai birtokokat. Morat és Payern ellenállás nélkül megadja magát. 1476-ban kitör a burgundi háború. A szövetségesek az újra a burgundiak kezére került Grandsonnál legyőzik Merész Károly, burgundi herceg, a savoyai grófok hűbérura seregét.

A hanyatt-homlok menekülő burgundok hatalmas zsákmányt hagynak hátra, nemcsak ágyúkat, hadi felszerelést, de mesés kincseket is. Még ugyanabban az évben a berniek Moratnál a spiezi lovag, Adrian von Bubenberg soltész vezetésével másodszer is fényes diadalt aratnak Merész Károly új serege felett.

Egy évvel később pedig a lotaringiai és az osztrák hercegnek segítenek svájci zsoldosok Nancynál harmadszor is legyőzni a burgundokat. A csatában Merész Károly is elesik.

Öröksége jó része, a gazdag Németalföld, egyetlen lánya férjének, Maximilián, Habsburg hercegnek jut, a tulajdonképpeni burgund területek pedig visszakerülnek a francia királysághoz. XI. Lajos király évjáradékokkal, gazdag adományokkal hálálja meg ezt a szövetségesek előkelőinek. Azok viszont cserébe továbbra is szállítják neki a rettegett svájci zsoldosokat.

A győztes szövetségesek közötti lappangó viszály kirobbanása 1481-ben a stansi tanácskozásokon majdnem szakadáshoz vezet. A városi kantonok érdekelletéte a szabad paraszti kantonokkal szemben, amely egyébként máig jellemzi a svájci politikai viszonyokat, először jelentkeznek itt teljes élességgel. A gazdag városi kantonok, Luzern, Zürich, Zug, Bern maguk is feudális urak lettek és nem jó szemmel nézik, hogy lázongó alattvalóikat a paraszti kantonokból ellenük izgatják, több szabad kezűt akarnak politikájuk alakításában, azon kívül szeretnék elérni, hogy két új várost, Fribourgot és Solothurnt vegyék fel a szövetségbe. A már szétszédni akaró követeket csak a nemzeti szentként tisztelt unterwaldeni remete, Nikolaus von Flüe üzenete tartja vissza és készíti végül megegyezésre. A stansi megállapodásban a többségi, polgárosodó fejlett városok győzelmével a kisebbségi paraszti kantonok fölött tulajdonképpen a közös érdek kerekedik felül a részérdekeken, illetve a szövetségi szolidaritás lesz erősebb az osztály összetartozásnál. Stans óta a kompromisszum művészete, amelyben, legalább látszólag, mindenki veszít és mindenki nyer nemzeti erényként tisztelik a svájci politikában és államigazgatásban. 1481-ben Fribourg és Solothurn a burgundi háborúban tanúsított hűségük jutalmaként beléphetnek az Eidgenossenschaftba.

A burgundoktól zsákmányolt kincsek egy része, pompás gobelin faliszőnyegek, ma a berni történelmi múzeumban (Bernisches Historisches Museum) látható, a zsákmány másik része, Jura, Vaud, azóta már önálló kantonok gyönyörű tájai pedig Genf felé a vonattól.

A szövetségesek XV. századi diadalsorozata a Graubünden és a Habsburg Tiroli lappangó konfliktusából kirobbant úgynevezett Sváb háború győzelmeivel folytatódik. Graubünden az egykori Raetia az Eidgenossenschaft-hoz hasonlóan meglehetősen önálló helységek, tartományok laza szövetségrendszerében (Chur püspöki székhely, Grauer Bund, Gotteshausbund, Zehngerichtebund). A Habsburgok tiroli ágának, minden nehézség ellenére, sikerül a Zehngerichtebund összes helysége, közöttük Davos és további graubündeni helységek felett megszerezni a fenségsjogot. A terjeszkedő tiroliakkal szemben a Grauer Bund és a Zehngerichtebund, valamint Chur városa a korábbi kapcsolatokat az

Eidgenossenschafttal 1498-ban szerződéssel erősíti meg. Ez sérti az osztrák érdekeket és 1499-ben tiroli csapatok elfoglalják a kelet-svájci Müstairt, ahonnan nyitva az út a fontos alpesi hágók felé. A graubündeniek a Rajna vonalán a Bodentóig nyomulnak és Hardnál a szövetségesek segítségével legyőzik az osztrákokat. Konstanznál majd Baselnál sikeresen visszaverik az osztrákok segítségére siető sváb szövetség csapatait majd a Basel melletti Dornachnál meglepetésszerűen lerohanják a I. Maximilián császár birodalmi seregét is. A háborút követő baseli békében a szövetségesek lényegében megtarthatják a korábban, most már a Rajna vonaláig megszerzett területeket. Jogilag továbbra is a birodalomhoz tartoznak ugyan, de valójában már új, önálló katonai, politikai hatalomként kell velük számolni.

A sváb háború után 1501-ben Basel és Schaffhausen, 1513-ban Appenzell belép a Szövetségbe. Ezzel a nyolc helység szövetségéből (Achtörtige Eidgenossenschaft) tizenhárom helység szövetsége (Dreizehnörtige Eidgenossenschaft) lesz. A tizenhárom kanton (Uri, Schwyz, Unterwalden, Luzern, Zürich, Zug, Glarus, Bern, Fribourg, Solothurn, Basel, Schaffhausen és Appenzell) a kantonok által meghódított és gyakran közösen kormányzott alávetett területekkel (Untertanengebiete) és a szövetséghez csatlakozott, de saját önkormányzatú tartományokkal (Zugewandte Orte), a három graubündeni szövetséggel és Wallisszal, területileg már majdnem megegyezik a mai Svájjal, de még rendkívül tarka állami közösség. Az aktuális ügyeket a szövetségi tanács (Tagsatzung) ülésein vitatják meg. A Tagsatzungba minden kanton két képviselőt küld, de csak egy szavazattal rendelkezik. Üléseiken a tizenhárom helység (kanton) képviselőin kívül Graubünden és Wallis küldöttei is részt vehetnek, de szavazati jog nélkül. A közösen igazgatott alávetett területeket (Gemeine Herrschaften) azonban csak akkor hívják meg, ha ügyükről tárgyalnak. A Tagsatzung a 18. század végéig az államigazgatás legfelsőbb szerve. Egyszerre törvényhozó és végrehajtó hatalom. Rendelkezései azonban csak akkor lépnek érvénybe, ha azokat az egyes kantonok is ratifikálják. Azonkívül a Tagsatzukon fogadják a külföldi követeket is. A tanácskozások helye különböző, gyakran a központi fekvésű és tekintélyes Zürich, vagy a szövetségesek által közösen igazgatott fürdőhely Baden, ahol a küldöttek és kíséretük egyaránt elmerülhet a vízben és a laza erkölcsökben, mint arról a korabeli útleírások is élvezetesen beszámolnak.

A sikeres 15. századi burgundi és sváb háborúk után a 16. század kezdetén az európai nagyhatalmak között a szövetségesek már magukat is, nem minden alap nélkül, nagyhatalomnak vélik. Beavatkozásuk mögött a pápa, a német császár, a francia király és a velencei doge viszályába Lombardia birtokáért saját politikai célok vannak. Persze az alkalom zsoldosságra sem megvetendő. Esetenként mindkét oldalon svájci áll svájccal szemben. A szövetségi tanács először meg is tiltja a zsoldosok toborzását. Bern, Fribourg és Solothurn végig ellenzi a háborút

Lombardiáért XII. Lajos francia király ellen. A waldstättiek és Schiner, a fondorlatos sioni bíboros Wallisból azonban elérik, hogy a szövetségesek feladják semleges álláspontjukat és részt vegyenek a háborúban Gyula pápa Szent Ligája oldalán. Természetesen mindennek előtt az úgynevezett hegyeken túli területek (Ennetbirgische Vogteien) megtartásában, illetve újabb területek megszerzésében érdekeltek. Az első győzelmek után, 1512-ben Paviánál, 1513-ban Novaránál, Milanoba is bevonulnak. 1515-ben azonban az új francia király, I. Ferenc a velenceiek segítségével Marignanónál döntő vereséget mér rájuk. Akármilyen elszántak is, a csupán gyalogos hadrendjeik nehéz tüzérség és korszerű lovasság ellen már nem elégségesek. A vereség, ha nem is azonnal, kijózanítóan hat. Az 1516-os fribourgi békében a szövetségesek megemeltámadási szerződést kötnek a franciákkal, átengedik Milanot, de továbbra is megtarthatják Tessint és Raetia Valtellinát.

A marignanoi vereség után az Eidgenossenschaft lemond a hatalmi politikáról. Nem avatkozik többé bele idegen országok viszályaiba. A semlegesség, máig svájci állami doktrína gyökerei Marignanoig nyúlnak vissza.

Puskás Gyula István: Svájc rövid története

1515-1648: Reformáció és ellenreformáció.

A lombardiai háborúk óta svájciak valóban nem vesznek már részt az európai hatalmak versengésében. Zsoldosokat azonban még a 19. század közepéig küldenek idegen hadseregekbe. Az ipari fejlődés kezdetén, a nyomorúságos megélhetés a sovány földeken a zsoldos szolgálat (Reislaufen) kalanddal és meggazdagodással kecsegtet. A kantonok szerződéseiben (Soldbündnisse) biztosítják, adják el a toborzás jogát. Az előkelők busás évjáradékokat (Pensionen) húznak érte, a parasztfiatalok pedig a bőrüket vihetik a vásárra császárok, királyok és pápák torzsalkodásaiban. A zsoldos szolgálattal megoldódik a vidéken hirtelen megugró népszaporulat elhelyezése, de helyette az elesettek hozzátartozóinak, a rokkantaknak és normális életbe újra beilleszkedni nem tudó, renitens, fosztogató leszereltek társadalmi terhe állandósul. A szerencsés zsoldosok, - a jó hírű, kemény harcos svájciak többnyire a gárda egységekben szolgáltak, - viszont valóban aranyat, dicsőséget és esetleg nemesi rangot is szerezhettek. A zsoldos szolgálat világlátottságot, pallérozottabb viselkedést, kulturális ösztönzést is jelenthetett. Mint Bern, Fribourg, Solothurn régi házai, máig fennmaradt lakáskultúrája máig tanúsítják.

A visszavonulás az európai politikai küzdelmekből a belső társadalmi rétegződés megszilárdulásával jár. A vidéki kantonokat a szabad parasztok gyülekezete (Landsgemeinde) a városokat, az alattvalói területeket örökletesen néhány előkelő család, Zürichben gazdag polgárok, Bernben patriciusok, arisztokraták igazgatják. Természetesen nem feszültségek nélkül: városokban a céhes polgárok és a konzervatív arisztokraták (Junker), a falvakban a parasztok és a városi oligarchia között. Az új polgárság a városi hatalmat akarja megszerezni. A parasztok régi valós vagy csupán vélt, esetleg a reformáció terjedésével már bibliai jogaik elismeréséért küzdenek. A szokásjog alapján szabad vadászatot, halászatot és erdőhasználatot követelnek. 1523/25-ben St. Gallenben és Thurgauban, 1570-ben Luzernben, Bernben, Baselben és Zürichben láznak fel a parasztok.

A paraszt felkelések időben egybeesnek a reformáció terjedésével. Parázs hitviták rázzák meg az egyházat, de a világi közigazgatást is, a legalsóbb szinttől egészen a Tagsatzung üléséig. Mégis, eltekintve az anabaptisták (Täufer) szektájától, Svájcban nincs feltétlenül közvetlen kapcsolat a kettő között. Az új vallási tanok követője első sorban a városok, Zürich, Bern, Basel, St. Gallen, Schaffhausen polgársága. A paraszti őskantonok és Luzern, Solothurn, Fribourg, Zug megmaradnak a régi hitben. A két külső szövetség: Graubünden és Genf viszont csatlakozik a reformációhoz. Appenzell két részre szakad: Ausserrhoden református lesz, Innerrhoden nem. Glarusban is megoszlanak a községek, de a kanton nem válik szét. Az egyébként is jogi állás, gazdasági fejlettség, etnikai

hovatartozás tekintetében már olyan sokszínű svájci társadalom most a vallási különbségek színkálájával tovább gazdagodik, de egyúttal bonyolultabb is lesz.

A reformáció Svájcban egy időben a lutheri protestantizmussal Németországban, de attól meglehetősen függetlenül, nem csupán az egyház, hanem a hit megreformálásának igényével is indul. Basel a könyvnyomtatás és a kor szellemi életének központja. Újra megnyitott egyetemén tanít 1415-től megszakításokkal az utolsó nagy humanista, Rotterdami Erasmus is nagyszámú és olyan kiváló tudósok mellett, mint Frobenius, Vadianus, vagy Glareanus. Végül itt tanul épp Glareanusnál a későbbi zürichi reformátor Zwingli, majd ide menekül Párizsból Kálvin is, akinek 1539-ben itt jelenik meg először híres könyve a „Tanítás a keresztyén vallásra” (Christianae Religionis Institutio). Erasmus és köre, a svájci Valentin Tschudi, Bonifatius Amerbach, Konrad Pellikan a közép utat (via media) képviselik és egyszerre reménykednek a reformban és az egyház egységének megmaradásában. Zwingli és Kálvin tanításai Lutheréhez hasonlóan már radikálisabbak.

Huldrych Zwingli 1484-ben születik a st. galleni Wildhausban jómódú paraszt családban. Baselban, Bernben és Bécsben tanul. 1506-ban a baseli teológiáról Glarusba hívják papnak. Mint tábori lelkész 1513-ban részt vesz a novarai, 1515-ben a marignanoi csatában. Utána világi pap Einsiedelnben. Egyelőre még hű a pápához, akitől egyébként évjáradékot hűz, de már Erasmus teológiai írásait tanulmányozza és meg is látogatja Erasmust Baselban: Egyedül Krisztus tanítja, mint teljesíthetjük isten akaratát. 1518-tól a zürichi nagytemplom (Grossmünster) plébánosa. 1520-ban lemond a pápai évjáradékról. 1523-ban két hitvitában (1. és 2. Zürichi disputáció) megnyeri a zürichi tanács támogatását. A templomokból eltávolítják a kultikus képeket, szobrokat, felszámolják a kolostorokat, bevezetik az evangélikus istentiszteleti rendet, ének és hangszeres zene kizárásával. Zwingli számos írásban, könyvben (Commentarius de vera et falsa religione), vitairatban (67 Schlussreden = 67 tézis), levélben, valamint prédikációiban elszántan hirdeti nemcsak vallási felfogását, de politikai nézeteit is. Ellenzi zsoldosok toborzását. Az Eidgenossenschafttól következetes békepolitikát követel. Keményen támadja az anabaptistákat. Vezetőjüket, Felix Manzot, Zwingli egykori követőjét vízbe fojtják. 1529-ben háborút hirdet a Habsburg Ferdinánddal szövetkező öt katolikus kanton ellen. A háború az 1. Kappeli békében vérontás nélkül ér véget. Az ellenfelek együtt kanalazzák az azóta politikai fogalomként lett híres kappeli tejleves. Két év múlva, 1531-ben azonban ugyancsak Kappelnél az öt kanton és Zürich véres harcot vív egymással, amelyben az őskantonok legyőzik a számbelileg kisebb zürichi sereget. Zwingli holtan marad a csataterén. A 2. kappeli béke minden félnek biztosítja a saját hitében való megmaradását az akié a föld, azé a vallás (cuius regio, eius religio) elve szerint.

A református Bern nem avatkozott be Zürich és az őskantonok háborújába, hanem, mint korábban, inkább nyugat felé, a még Szavójához tartozó vaudi területek és Genf felé sandít. Bern Genfben a Szavója párti katolikusokkal, az úgynevezett mamelukokkal és a püspökkel szemben a protestáns eidguenotokat, (a német Eidgenossen-ból) vagyis a hugenottákat támogatja. 1536-ban, kihasználva III. Károly szavójai herceg és a francia király közötti viszályt, a berniek elfoglalják Vaudot, kiszabadítják a chilloni kastélyba zárt, reformációt hirdető François Bonivard genfi apátot és diadalmenetben bevonulnak Genfbe. Vaud Bern alattvaló és református lesz.

Genfben Bern megbízásából Guillaume Farel terjeszti a protestáns tanokat. Farelnek nehézségei vannak a hívek meggyőzésében. Baseli látogatása során megismerkedik Kálvinnal, akit meghív segítségül Genfbe.

Kálvin (Johannes Calvin), Zwingli mellett a svájci reformáció másik nagy alakja, csakúgy mint Farel francia származású. 1509-ben születik a picardiai Noyonban. Apja kanonoki vagyongondnok. Párizsban, Orléansban, Bourgesban művészeteket, jogot, klasszika filológiát, teológiát és bibliai nyelveket tanul. 1533-ban a Sorbonne lutheránus eretnekséggel vádolja. 1536-tól Genfben Farel munkatársaként a Szentírás lektora. Új egyházi Rendszabályzatot, katekizmust (Catechismus Ecclesiae Genevensis) és hitvallást fogalmaz. 1538-ban Farellel együtt kiutasítják Genfből. Strasbourgban a francia közösség papja lesz. 1541-ben a genfi szenátus elfogadja a Rendszabályzatot és visszahívja Kálvint. Kálvin elveszi Idelette de Buret, egy anabaptista özvegyét. Egyetlen gyermekük röviddel születése után meghal. Kálvin Genf legfőbb egyházi, politikai, szociális és kulturális autoritása lesz. Teológiai munkáival nagy tekintélyre tesz szert az egész protestáns világban. Az 1550-ben megjelent könyve a predestinációról (De praedestinatione et providentia Dei...), a Tanítások után második nagy műve, máig filozófiai kihívás. Kálvin hajthatatlan minden eretnekséggel szemben. A szabadgondolkodó Jacques Gruetet kivégezteti. 1554-ben pedig a szentháromságot elvető Michel Servetet Kálvin feljelentésére a genfi tanács istentagadásért könyvével együtt nyilvánosan elégetteti. Kálvin nagy tekintélyére jellemző, hogy Basel, Bern, Schaffhausen és Zürich református közösségei ezt, minden további nélkül, előtte még jóvá is hagyják. Kálvin élénk levelezést folytat svájci, franciaországi, angliai, lengyelországi, magyarországi protestánsokkal, állami vezetőkkel. A Genfi Akadémián számos lelkész tanul egész Európából. Genf lesz a „protestáns Róma”. Kálvin 1564-ben hal meg. Kívánságára tanúk és gyászszertartás nélkül temetik el ismeretlen helyen.

A svájci reformáció gócai, Zürich, Basel, Bern és Genf nagy vonzást gyakorolnak Magyarországra és Erdély protestánsaira is.

1544-ben Belényesi Gergely gyalogszerrel utazik Nagyváradról Baselba és Kálvinhoz Genfbe. De Bod Péter szerint a bibliafordító Károlí Gáspár és Ilosvai Benedek valamint Szegedi Gergely is felkeresik Kálvint. Szikszai Bálint és Thury Máté, a genfi Akadémia első két magyar diákja. Ők tájékoztatják tudós tanárukat Theodore de Bezet a magyar reformáció vezetőiről, pártfogóiról. Beze adja ki Szegedi Kis István szentháromságról írott munkáját. Szegedi Kis további három munkája Baselban jelenik meg. Scaricza Máté 1570-ben Olaszország felől érkezik Genfbe és onnan Zürichbe Zwingli utódjához, Heinrich Bullingerhez. Bullinger egyébként az úgynevezett 2. Helvét Hitvallás szerzője, amelyet 1567-ben Mélius Péter javaslatára elfogad a debreceni alkotmányozói zsinat is. Azóta nevezik magukat a magyar reformátusok helvét hitvallásúnak, a lutheránus ágostai hitvallású evangélikusokkal szemben.

A feszültség a protestánsok és a katolikusok között tovább fennmarad a két kappeli béke után is. A vallási kérdés, természetesen politikai, gazdasági háttérrel, állandóan visszatérő tárgya a katolikus többségű Tagsatzungnak. A katolikus ellenreformáció, különösen a tridenti zsinat 1563-as határozatai után mind inkább teret nyer. A katolikus kantonok, Luzernnel az élen és Wallisszal együtt az ellenreformáció nagy tekintélye, Carlo Borromeo milánói érsek javaslatára 1586-ban külön szövetséget (Borromäischer Bund) kötnek és a pápánál, vagy éppen a milánói spanyol helytartónál keresnek támogatást. A protestáns városok, Bern, Zürich szövetségkötésekkel próbálják egymást erősíteni. 1571-ben javasolják a függetlenségében fenyegetett Genf felvételét az Eidgenossenschaftba. A hevesen tiltakozó katolikus kantonok azonban ezt megakadályozzák. Egyébként is Bernnel, Genffel szemben következtesen a savojai herceg oldalán állnak. 1562-ben kirobbanó franciaországi vallásháborúban a városok viszont zsoldosok toborzásának megtűréseivel és pénzzel a hugenottákat segítik. 1589-ben a savojai hercegség és Genf közötti viszály, a város körülxzárása miatt nyílt háborúzáshoz vezet. A savojaiak 1602. december 21. éjszakáján létrákon bemásznak a városba, de a meglepett genfieknek sikerül kiverni őket. Azóta nemzeti ünnep a létrázás (escalade) napja Genfben. Az 1603-ban kötött saint-julieni szerződés két évszázadra békét és függetlenséget biztosít a városnak.

Svájc másik végében, keleten, Raetiában a későbbi Graubünden kantonban a zavargások (Bündner Wirren) ugyanakkor tovább tartanak és lényegesen hevesebbek. Raetia maga is szövetséges állam. Három szövetség: a katolikus Grauer Bund, a református Gotteshausbund és a szintén református Zehngerichtebund szövetsége formálisan a német birodalom keretében és laza szerződéses kapcsolatban Eidgenossenschafttal. Az egyes szövetségek külön és együtt meglehetősen önálló politikát folytatnak, sőt a szövetségeken belül a községek is messzemenően autonómok. Ez, a harmincéves háborúval a háttérben, szinte állandó kaotikus állapotokat teremt a fontos hágók, San Bernardino,

Splügen és Bernina mentén. A hágokon átvezető útvonalak kötik össze a két Habsburg, az osztrák és a spanyol és birodalmat. Raetia ugyanakkor a függetlenség megtartásában és a déli völgyek, elsősorban az olaszok lakta gazdag Valtellina megszerzésében érdekelt. Ezért az osztrák császár, a francia király, a spanyol király, a milanói herceg, a velencei doge és a pápa háborúskodásába hol az egyik, hol a másik oldalon keveredik bele a váltakozó konstellációk, a valós vagy vélt pillanatnyi lehetőségek szerint.

A kort jól illusztrálja Raetia hadvezérének és államférfijának, Georg Jenatschnak kalandos életpályája. Jenatsch 1596-ban református prédikátor családban született és zürichi, baseli teológiai tanulmányai után maga is pap lesz, de igazában a politika érdekli. Az osztrák-spanyol párttal szemben Velence szolgálatába áll. Egyébként már mint pap is cenzorként Velencét képviselte a thusisi büntetőtörvényesen.

1621-ben részt vesz a spanyol párt vezetőjének, Pompejus Plantának a meggyilkolásában és egyéb gyilkosságokban is. A papi talárt a katona mundérjával cseréli fel. Ezredesként harcol a gyűlölt spanyolok és osztrákok ellen sikertelenül.

Megpróbálja Valtellinát is visszahódítani szintén sikertelenül. Külföldre menekül, de visszajön, amikor a franciák, Szavója és Velence egyetértésével, beavatkoznak Raetiában és győznek az osztrákok ellen. A francia politika irányítója, ekkor már Richelieu bíboros, azonban Valtellinát átengedi a pápának. Jenatsch 1635-ben áttér katolikusnak és titokban most már az osztrákokkal és a spanyolokkal tárgyal a franciák kiűzéséről. 1637-ben kormányzó, a három szövetség teljhatalmú katonai parancsnoka. Csapatai előtt az árulásra nem számító, meglepett franciák kapitulálnak és átengedik Valtellinát, Bormiot, Chiavennát a hármasszövetségnek. 1639-ben Georg Jenatschot Churban meggyilkolják. Államférfi farsangozók, a meggyilkolt Pompejus Planta hívei, meglövik és helyben agyon verik. A többség a gyilkosokat futni hagyja, de Jenatschnak pompás temetést rendel el. Conrad Ferdinand Meyer, a nagy 19. századi svájci író, regényben (Jürg Jenatsch: Eine Bündnergeschichte) állít emléket a hősnek.

Még Jenatsch halálának az évében békét köt Raetia a spanyolokkal Milanóban. Tíz évvel később, a harmincéves háború befejezése után létrejön a megegyezés a Habsburgokkal is.

Ausztria fizetés ellenében lemond raetiai birtokairól Prättigauban és Davos, Churwalden, Schanfigg vidékéről, majd később Unterengadinról is.

Raetiával ellentétben az Eidgenossenschaft nem bonyolódik bele az 1618-ban a 2. prágai defenztrációval (két császári helytartót kidobnak a felbőszült cseh

protestánsok az ablakon) kezdetét vevő harmincéves háborúba. A háború színtere a szomszédos Németország, a részvevő hatalmak pedig Ausztria, Franciaország, Spanyolország, és Svédország. Az Eidgenossenschaft azonban, a vallási megosztottság, veszekedések és csetepaték ellenére végig tartózkodik a beavatkozástól. A Tagsatzung csak belső ügyekkel foglalkozik. Külső ügyekben nem hoz döntést. A katolikus kantonok rokonszenveznek ugyan a katolikus célokkal, de az azokat képviselő Ausztriával már kevésbé. A rossz történelmi tapasztalatok még nem felejtődtek el egészen. A hágókat zárva tartják a spanyol csapatok előtt. De a reformátusok is vonakodnak 1632-ben, Gustav Adolf svéd király ultimátumszerű felhívása ellenére, a svédekkel szövetségre lépni. Ennek oka talán a lutheránusok és kálvinisták, illetve zwingliánusok közötti korábbi ellentét is lehetett és nemcsak óvatos, politikai megfontoltság.

A harmincéves háborút lezáró, 1648-ban létrejött westfáliai békében a szerződések biztosítják az Eidgenossenschaft teljes függetlenségét és feloldják a birodalom iránti minden kötelezettség (Exemption) alól. Ezzel formailag is megerősítik kiválását a birodalomból. A sváb háborúk utáni 1499-es baseli békekötés óta ugyanis az Eidgenossenschaft már tényleges önálló állam. Most ezt az európai hatalmak nemzetközi szerződésben is elismerik, nem utolsósorban a münsteri tárgyalásokon küldöttként résztvevő baseli polgármester, Johann Rudolf Wettstein diplomáciai ügyességének köszönhetően.

Puskás Gyula István: Sváb háború története

1648-1798: Az Ancien Régime és összeomlása.

Az Európát pusztító harmincéves háború Svájcnak fellendülést hoz, különösen a városoknak, de a falvaknak is. A mezőgazdasági termékek kivitele új lehetőség. A társadalmi, vallási feszültségek viszont még a régiek. Sőt azok az esetleges háborúba keveredés veszélyének megszűntével és a konjunktúra elapadásával egyre nyilvánvalóbbá lesznek. A meggazdagodott kormányzó családok a városi kantonokban (Stadtorte) mint Bern, Luzern, Fribourg vagy Solothurn maguknak sajátítják ki a hatalmat és patríciusokként uralkodnak a környező falvak felett, ugyanúgy alattvalóknak tartva azokat, mint a meghódított területeket. Bern például 51 vidéki helytartósággal rendelkezik, azonkívül részt vesz a Szövetség közös alattvalói területeinek az igazgatásában. De a vidéki kantonok (Länderorte) urai sem sokkal jobbak a városiaknál. A közvetlen demokrácia, amely egyébként ezekben a kantonokban máig fennmaradt és, amelyre még mindig büszkék a svájciak, nemcsak nehézkes, de nem zárja ki azt sem, hogy ne mindig ugyan azé az egy pár tekintélyesebb családé legyen a politikai hatalom. A családok egymásközi torzskodása, a hivatalok nyilvános adás-vevése a hatásosabb kormányzó városokban csak megvetést vív ki. A falvakban viszont, a harmincéves háború utáni gazdasági válság hátterében, éppen a városok hatásosabb adózási intézkedései, a törekvések a jogrendszer és a pénznemek egységesítésére szülnék elégedetlenséget.

Az évszázados elszórt paraszti lázadások után 1653-ban parasztháború robban ki Svájcban. Elsőnek a luzerni alattvaló Entlebuch parasztjai mozdulnak meg. A nyugtalanság átcsap a szomszédos berni, aargai, solothurni és baseli területekre. Luzern és Basel először elutasítják a felkelők követeléseit. Zürich közvetítését és a későbbi engedékenyebb javaslatokat pedig a bizalmatlanná lett parasztok vetik el. Bern városát már 16,000 felfegyverzett paraszt egyesült hadserege fenyegeti. A berniek a murifeldi szerződésben engedményeket tesznek és kártérítést ígérnek a parasztoknak. A Tagsatzung, a Szövetségi Tanács isten kegyelméből való urai azonban, félre téve vallási viszályaikat, egyetértően veszélyes külön szövetséget vélnék a parasztok mozgalmában. Utasításukra a katolikus Luzern és a református Bern, az utóbbi megszegve a parasztokkal kötött korábbi szerződést, Zürich és az alattvaló Vaud, valamint a katolikus és paraszti belső-svájci kantonok segítségével vérbe fojtják a felkelést. Nikolaus Leuenbergert, a parasztvezért a berni Emmentalból, elfogják, megkínózzák és lefejezik. Ezután már újból csupán elszórtan, egymástól elszigetelten fordulnak elő paraszti lázadások Svájcban.

A parasztháború leverése után megint kiújulnak a vallási ellenségeskedések. Az Eidgenossenschaft egyetlen központi szervében, a Tagsatzungban a reformátusok és a katolikusok két külön blokkot alkotnak. Még érvényes a több mint száz évvel korábban kötött második kappeli országos béke, amely elismerte ugyan a

reformátusokat, de egyben biztosította a katolikusok előnyét is a közös alattvalói területek igazgatásában. A református városok, Bern és Zürich megnőtt gazdasági, politikai jelentőségüknek megfelelően, változtatni akarnak ezen.

A katolikus kantonok tartanak a református városok súlyának további megnövekedésétől. 1651-ben megújítják szerződésüket a Bern ellenes savojai herceggel, 1655-ben meghosszabbítják szövetségüket az elkergetett baseli püspökkel és újra felesküsznek az egykori ellenreformációs Borremeoi Szövetségükre.

A konfliktusban a harmincéves háború után nagyhatalommá lett Franciaország próbál meg közvetíteni. Franciaország az egykori német birodalom szerepét veszi át a térségben és egyre nagyobb lesz befolyása az Eidgenossenschaft politikájára. A kantonok közötti békében külön érdekelt. Saját nagyhatalmi politikájához szüksége van a svájci zsoldosokra. A francia követ békítési igyekezete azonban ezúttal nem jár sikerrel.

Mikor 1655-ben Schwyz kanton kiutasítja Arth község reformátusait, a győzelmükben előre biztos berniek és zürichiek jó alkalmat látnak a hadba szállásra. Az elbizakodott bernieket azonban a belső svájciak 1656-ban, már a hadjárat kezdetén, az aargau Villmergennél meglepetésszerűen megtámadják és legyőzik, a zürichiek pedig Rapperswilnél szenvednek vereséget. A Badenben megkötött harmadik országos béke újabb 50 évre biztosítja a katolikus kantonok előjogait.

1712-ben a st. galleni apát és a toggenburgi reformátusok között támad újabb konfliktus. Ezúttal XIV. Lajos, a „napkirály” maga tiltakozik a református kantonoknál és a berni Vaud elfoglalásával fenyegetőzik, hasztalan. A kirobbant háborúban ugyanaz a két ellenséges tábor áll egymással szemben, mint az első alkalommal: az egyik oldalon megint a katolikus Belső-Svájc kantonjai Wallisszal és Tessinnel, a másikon a Középvídek két szövetséges büszke városa, a református Zürich és Bern genfi, illetve nechâтели segítségével. A döntő összecsapás, ismét a villmergeni csataterén, azonban ezúttal a berniek győzelmével végződik. A második villmergeni háborút az aarai negyedik országos békekötés zárja le, biztosítva a vallási egyenlőséget és elismerve Bern és Zürich jelentős szerepét az Eidgenossenschafton belül. A katolikus kantonok az öreg XIV. Lajosnál keresnek vigaszt, hiába.

Ezután a század végéig, 1798-ig alig van mozgás a svájci politikában, pedig ez a század vezet el a reformációtól a felvilágosodásig, a felvilágosodástól az észak-amerikai függetlenségi mozgalomig, az európai polgári forradalmakig. A Tagsatzungban változatlanul tovább tartanak a kantonok közötti régi, egymásra

féltékenykedő veszekedések. De a 2. villmergeni háború utáni osztozkodás óta kialakult egyensúlyi helyzeten való minden változtatás eleve reménytelennek látszik.

Egész Európában erős, központi abszolutista hatalmi rendszerek, Anglia, Franciaország, Ausztria, Oroszország, Poroszország, jönnek létre. Svájc azonban megmarad továbbra is kisebb-nagyobb, hegyi, dombvidéki, alattvaló, felettvaló, egészen vagy csak részben, önként vagy kényszerűségből csatlakozott, német, francia, olasz és rétoromán nyelvű területek laza szövetségének.

Csupán a külpolitikában sikerül a kantonoknak közös nevezőre jutni. Az Eidgenossenschaft biztonsága a két európai hatalom, Franciaország és Ausztria között mindig is azok egyensúlyi helyzetétől függött. 1777-ben úgy látszott, hogy ez az egyensúly II. József uralkodása alatt Ausztria javára megbillen.

A tizenhárom helység (Ort) Wallisszal, de Graubünden nélkül, félretéve a semlegességi meggondolásokat, ünnepélyes keretek között Solothurnban gyorsan ötven éves szövetséget köt a kevésbé veszélyes Franciaországgal.

Franciaországban, Spanyolországban, Ausztriában, Poroszországban erős központi abszolutista hatalmi rendszerek jönnek létre. Svájc azonban megmarad továbbra is kisebb-nagyobb, hegyi, dombvidéki, alattvaló, felettvaló, egészen vagy csak részben, önként vagy kényszerűségből csatlakozott, német, francia, olasz és rétoromán nyelvű területek laza szövetségének isten rendeltetése szerint lehetőleg a régi, érdemes, patrícus családok biztos uralma alatt.

A megmerevedett politikai viszonyokkal szemben a kulturális életben, a természettudományokban, a történetírásban, az irodalomban, a művészetekben, Svájcban is, csakúgy mint egész Nyugat-Európában, hallatlan pezsgés indul meg. Fellendül a könyvkiadás, egyre többen olvasnak hírlapokat, a legelterjedtebb a Mercure Suisse, a vásárokon kalandereket, egylapos nyomtatványokat, fűzeteket árulnak, a módosabbak divatos szalonokat vezetnek, szabadkőműves páholyok, tudományos társaságok alakulnak, az 1761-ben alapított „Helvetische Gesellschaft” nemzeti jelentőségre tesz szert. Mindez, természetesen, a felgyorsuló iparosodással, a megnőtt kereskedelemmel és a mind jövedelmezőbb idegenforgalommal a háttérben. Ekkor fedezik fel az angolok Svájc természeti csodáit. Az egyszerű, a természetes élet iránti nosztalgia, Rousseau filozófiája, Salomon Gessner idilli költészete divattá teszi Svájcot. Másokat a svájci tudományosság, a matematika, fizika, térképészet, gyógyászat érdekel. Teleki József 1759/1760-as svájci tartózkodásáról, tanulmányairól útinaplóban számol be. Goethe kétszer is 1775-ben és 1779-ben jár Svájcban.

A 18. század a megugró népszaporulat, Svájc lakossága 1 millióról 1,7 millióra nő, és az első nagy társadalmi mozgások évszázada. A mintegy 20,000 bevándorló francia hugenottával és itáliai reformátussal szemben a kivándoroltak (zsoldosok, más európai országban szerencsét próbálók, amerikai telepesek, stb.) száma mintegy 200,000-tól 300,000-re tehető. Megélnékül a belső migráció, az elvándorlás a falvakból a városok felé. A város szabaddá tesz, vélik a vidékiek. A városok a polgárjog korlátozásával próbálják a betelepülni szándékozókát távol tartani, ami újabb feszültség forrása, most már nem a város és a vidék között, hanem a városon belül. Egyébként az egész 18. században már számos esemény is szerte az Eidgenossenschaftban társadalmi elégedetlenséget jelez, amelyet csak kemény hatalmi eszközökkel sikerül elnyomni. Genfben csak az arisztokratáknak (citoyens) és a polgároknak (bourgeois) vannak politikai jogaik. A beköltözötteknek (habitants) és gyermekeiknek (natifs) csak letelepedési joguk van. Az ellentétek az egyes rétegek között Pierre Fatio vezetése alatt 1707-ben felkelésben robbannak ki, amit csak zürichi és berni csapatok segítségével sikerül leverni. 1723-ban Jean Daniel Abraham Davel, major a berni alattvaló Vaudban, fel akarja szabadítani hazáját a berni uralom alól és kis csapatával rajtaütésszerűen bevonul Lausanneba. 1726 és 1739 között a baseli hercegpüspökségben vannak forrongások 1749-ben Samuel Henzi összeküvést szervez Bernben az állami hivatalok igazságos elosztásáért. 1755-ben a tessini Leventinában robban ki felkelés Uri uralma ellen. 1762-ben Rousseau könyveinek nyilvános elégtetése Genfben évekig tartó zavargásokat vált ki az arisztokraták és a polgárok között. 1781-ben a gruyeri parasztok Pierre Nicolas Chenaux vezetésével a fribourgi állam megdöntésére kelnek fel. 1782-ben az elkergetett genfi kormányt már csak Franciaország, Szavója és Bern együttes beavatkozása tudja hivatalába újra visszasegíteni.

1790 és 1798 között a francia forradalom hatására, szinte az egész Eidgenossenschaft területén állandósulnak a zavargások. Az ellenzék már nem egyszerűen régi jogokért vagy kisebb-nagyobb reformokért harcol, hanem, az észak-amerikai, de még inkább a franciaországi változások láttán, a rendszert magát is megkérdőjelezi. Az új eszmékkel leginkább, természetesen, az alattvaló területek rokonszenveznek. 1791-ben a vaudi Rolleban a francia forradalom második évfordulójára rendezett ünnepet Bern kihívásnak veszi és keményen megtorolja. A városok, Basel, Zürich, de még Bern értelmiségi köreiből viszont sokan üdvözlik a franciaországi eseményeket. 1789 óta az emberi jogok nyilatkozata a katekizmusuk. Heinrich Pestalozzi, a híres zürichi pedagógus és gondolkodó leveleit „Pestalozzi, Zürich és Franciaország polgára” aláírással jegyzi. Párizsban, az emigráns svájciak hazafias klubjának levelező irodája politikai tájékoztatókat, propaganda anyagot küld a hazai elvbarátoknak.

Ugyanakkor a 10 Franciaországban elszórtan állomásozó svájci zsoldos regiment, köztük a híres királyi gárda ezred, az egymásnak ellentmondó hazai utasítások és egyes elbizonytalanodott parancsnokok ellenére, fegyelmezett és nyugodt marad. Csupán a Nancyban állomásozó regiment zendül fel, mikor néhány katonát röplapok terjesztéséért vesszőfutással büntetnek. A zendülést két másik svájci regiment veri le. A mintegy száz, a svájci haditörvényszék által elítélt, katonának végül is a francia nemzetgyűlés kegyelmez meg.

1792-ben svájci gárdisták a király palotáját, a Tuileriákat védik Párizsban a forradalmárok ostroma ellen. A svájciak keményen tarják magukat, de XVI. Lajos a tűz beszüntetését rendeli el. Mire a visszavonuló gárdistákat a tömeg szinte az utolsó szálig lemészárolja. A királyt letartóztatják.

Franciaország köztársaság lesz. Az új Nemzeti Konvent elbocsátja a többi svájci zsoldos regimentet is. A Tuileriáknál elesett gárdisták emlékére Thorwaldsen szobra, a sziklafalba faragott haldokló oroszlán (Löwendenkmal) őrzi Luzernben.

A felgyorsult franciaországi események, a vele változó európai hatalmi rendszer és az általános nyugalanság az országban a svájci felsőbbségben tanácstalanságot vált ki. A Tagsatzung vitáiban két párt, a Béke párt és a Háborús párt áll egymással szemben. A béke pártiak engedményekkel és tárgyalásokkal próbálnak a franciákkal megegyezésre jutni. Szószólójuk Peter Ochs, baseli főcéhmaster, illetve a vaudi származású és Párizsban tevékenykedő Frédéric-César de Laharpe.

A háborús pártiak viszont, ha kell, osztrák szövetségben katonai ellenállással akarnak válaszolni az egyre fenyegetőbb francia követelésekre. Szószólójuk, Nikolaus Friedrich von Steiger, a konzervatív berni soltész. A két párt eldöntetlen vitája, meg a húzódás a költségektől, amibe egy esetleges katonai vállalkozás kerülne cselekvésképtelenné teszi az Eidgenossenschaftot.

Az 1795-ös baseli különbéke Franciaország és Poroszország között és Napóleon 1797-es sikeres osztrák elleni lombardiai hadjáratát lezáró campo formioi béke után a dreizehnörtige Eidgenossenschaft a végnapjait éli. A franciák az addig Graubündenhez tartozó Valtellinát az új Ciszalpin Köztársasághoz csatolják, bevonulnak Genfbe, a baseli püspökség jogutódjának jelentik ki magukat és minden teketória nélkül elfoglalják a berni Neuvevillet és Bielt. Az ancien régime katolikus és református urai az utolsó Tagsatzungon 1798 januárjában Aarauban még közösen esküsznek a régi szövetségre, de hinni már alig hisznek benne. Bár a forradalmi agitáció a lakosság többségére nem nagyon hat, az országot elárasztó francia csapatok nyomában azonban a forradalom visszatarthatatlan.

Az új európai háború francia stratégiai tervezésében Svájc, mint ütköző állam és mint átjáró Itália és Franciaország között egyformán fontos. Azon kívül nem lehettek megvetendőek az akkor már gazdagnak tartott Svájc tartalékai sem. 1798 márciusában az összeverődött berni csapatokat a franciák egy utolsó csatában Grauholznál szétkergetik. Von Steiger soltész kerülő úton Dél-Németországba menekül. Bern város pedig kapitulál.

Lecarlier, a francia kormány komisszára, mielőtt még májusban Belső-Svájc is feladná a harcot, már kihirdeti: átvette a hatalmat, Párizsban készítik Helvécia új alkotmányát.

Puskás Gyula István: Svájc rövid történelme

1798-1848: Helvét Köztársaság, Restauráció, Különszövetség

A római gyökerekre emlékeztetően, Helvét Köztársaságnak nevezett új állam persze már területileg sem azonos a régi Eidgenossenschafttal. Genf, Neuchâtel, Bielt, a baseli püspökséghez tartozó Jura területeket Franciaország egyszerűen bekebelezi, csakúgy a már korábban Baselhoz csatlakozott elzászi Mühlhauser is, a graubündeni Valtellina völgye pedig az új észak-olaszországi, francia csatlós Köztársaság, Cisalpinia része lesz. Így az új alkotmány már eleve csak a megnyirbált, kantonok helyett igazgatási körzetekre felosztott Svájcra vonatkozik. A régi, különböző szerződésekkel, megállapodásokkal, egyenlőtlen jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező, kisebb-nagyobb kantonok és egyéb területek tarka szövetségéből, a francia mintára létrehozott Helvét Köztársaság mint állam, egy és oszthatatlan (une et indivisible). Törvényhozása két kamarás, kormánya az öttagú Direktórium, utolsó bírósági fóruma a Legfelsőbb Törvényszék. Az állam független az egyháztól, egységes a pénze, egységes a hadserege. Az új kormány eltörli a feudális terheket és a céhek előjogait, egységesíti a mértékeket és különös súlyt kíván helyezni az iskolai oktatásra, valamint a gazdasági fejlődésre a szabad verseny és a modern pénzgazdálkodás feltételei között. A Helvét köztársaság fővárosa Aarau lesz.

Az új kormány mindennek nevezhető csak szilárdnak nem. A parlamentben a centralisták a föderalistákkal csatáznak. Államcsínyek váltogatják egymást. 1802-ben egy második, a sajátos svájci viszonyokat jobban figyelembevevő, helvét alkotmányt fogalmazznak. A zűrzavar csak fokozódik. Mikor Napóleon hirtelen elhatározással kivonja a francia csapatokat Svájcból, a kisebb-nagyobb felkelések egész sora robban ki. 1803-ban Napóleon, aki egyébként nagyon jól ismerte a svájciakat és a svájci viszonyokat, de első sorban Franciaország érdekeit nézte, maga lép fel közvetítőként. Javaslatát, az új alkotmány, az úgynevezett Mediatizálási Akta, (Acte de Médiation) elfogadható kompromisszum és a következő több mint egy évtizedre, a napóleoni korszak végéig belső nyugalmat biztosít az országnak. De azon túl is lehetővé teszi a gazdasági fejlődést, a modern svájci állam alapjainak a lerakását.

A kantonok, Genf, Neuchâtel és Wallis nélkül, visszanyerik régi önállóságukat. Genf Franciaország része lesz, mint később a porosz Neuchâtel vagy Département Simplon néven az egy darabig még önálló köztársaság Wallis. Az egykori paraszt kantonokban (Uri, Schwyz, Unterwalden, Glarus, Zug és Appenzell) megmarad a közvetlen demokrácia, a városi kantonokban (Bern, Zürich, Basel, Luzern, Solothurn, Schaffhausen, Fribourg) az arisztokrata illetve a polgári közigazgatás, az új független kantonokban (St. Gallen, Graubünden, Aargau, Thurgau, Tessin, Vaud) pedig a képviseleti demokrácia lesz a törvényhozás és a kormányzás alapja. A Szövetségi Gyűlés, a Tagsatzung évente egyszer ülésezik, felváltva Fribourg, Bern,

Basel, Zürich, Solothurn és Luzern kantonokban. A Szövetség legfőbb feje (Landammann der Schweiz) mindig annak a kantonnak a polgármestere, illetve soltése, amelyik éppen a tanácskozás színhelye. A központi igazgatás hatáskörébe csupán a külügy és a hadügy tartozik. A külügy kimerül a francia-svájci kapcsolatokban, mint például a napóleoni kontinentális zárlat betartása, a hadügy pedig zsoldosok toborzásában a napóleoni háborúk számára. A külföldi katonáskodás, egyébként érthetően, már nem olyan vonzó a svájci fiatalok számára. Napóleon végzetes oroszországi hadjáratban 1812-ben svájciak fedezik a visszavonuló francia sereg átkelését a Berezinán. A 10,000 svájci katonából mindössze 700 tér haza Oroszországból.

A koalíciós hatalmak győzelme Napóleon felett 1814-ben vet véget a Helvét Köztársaság mozgalmas másfél évtizedének. A svájciak nem bánkódnak miatta. Az úgynevezett Helvetik korszaka, a szükséges társadalmi, gazdasági és közigazgatási reformok mellett, az ország megnyirbálását, csataterré válását, idegen megszállást, a napóleoni háborúk terhének viselését is jelenti. Népfelkelésre a franciák ellen azonban nem kerül sor. Csupán Napóleon száznapos visszatérése alatt csatlakoznak svájci csapatok a koalíciós seregekhez a „korzikai” bitoló megbüntetésére. De azért a kantonok egykori, leváltott katolikus konzervatív urai, notabilitásai már érzik, hogy az ő idejük jött el megint.

A megindult alkotmányozási vitát a kantonokban és az 1814/ 15-ös úgynevezett hosszú Szövetségi Gyűlésben már az új restaurációs próbálkozások jellemzik. Persze a régi, isten akaratából való, feudális, arisztokratikus hatalmi rendszer, a tizenhárom és a csatlakozott területek egymás alá, mellé és fölé rendelt szövetsége (Dreizehnörtige Eidgenossenschaft) felett, egyes kantonok (Bern, Fribourg) vágyálma ellenére, végkép eljárt az idő. Svájc helyét az európai nemzetek között, határait, belső állami struktúráját, sokban szinte máig érvényesen, ezúttal is, mint korábban történelme során nemegyszer, külső hatalmak határozzák meg.

A Bécsi Kongresszus tárgyalásai alapján az 1815-ös 2. párizsi békében az öt nagyhatalom, Franciaország, Oroszország, Nagy-Britannia, Ausztria és Poroszország elismeri és közvetve garantálja Svájc örökös semlegességét. A Svájci Konföderáció, (Schweizerische Eidgenossenschaft), ahogyan mostantól kezdve hivatalosan nevezik a napóleoni mediatisálás 19 kantonjának a szövetségét, kiegészül három új kantonnal, mégpedig Genffel, Neuchâtellet és Wallisszal. A 22 kanton szinte korlátlan szuverenitással rendelkezik. A kantonokat csak a Szövetségi Szerződés (Bundesvertrag) köti össze. Egyetlen közös szerve továbbra is a Szövetségi Gyűlés (Tagsatzung) és annak a közös ügyeket intéző Irodája (Vorort). A Szövetségi Gyűlés székhelye kétévenként felváltva Bern, Zürich, illetve Luzern. Hatásköre változatlanul csak a hadügyre és a külügyekre terjed ki.

Bernben és a katolikus kantonokban új alkotmányok törvényesítik a restaurációt, ahogy ez a Szent Szövetségben egyesült győztes nagyhatalmak nyilvánvalóan el is várták. A hatalom újból az úgynevezett kormányzasképes (regimentsfähig) családok kezébe kerül. A restauráció filozófiáját a berni patrícius családból származó Karl Ludwig Haller fogalmazza meg „Az államtudomány restaurációja...”-című (Die Staatswissenschaft der Restauration, 1816-1834) hatalmas, hatkötetes, a korszaknak is nevet adó munkájában. Haller, aki áttér a katolikus hitre is, kérlelhetetlen ellensége minden forradalminak. Műve, amely pandanja nagy honfitársa, Rousseau könyvének a „Társadalmi szerződés”-nek és pamfletjei egyszerre váltanak ki elismerést és elutasítást Európa szerte. Zürichben, Baselben, Schaffhausenben és az új kantonokban, ahol már a képviseleti demokrácia alapján kormányoznak, viszont továbbra is a mediátizálási elv, illetve annak újra alkalmazása, a regeneráció érvényesül. A Szövetségi Szerződés változatlan, de a restaurált és a regenerált kantonok közötti konfliktus újra adva van. A patrícius, arisztokrata családok gazdagságának az alapja a földbirtok. Az iparosodás azonban új rétegek meggazdagodásához vezet. Ezek a rétegek lesznek az 1830-as francia júliusi forradalom után Svájcban is nyíltan fellépő politikai liberalizmus hordozói.

A helvét köztársaság és a napóleoni mediátizálás viharos évei után lecsillapodott svájci közélet újra mozgásba jön. A harc most már, a népességi, gazdasági változások hátterében, a modern Svájc megteremtéséért folyik. Rohamosan nő a lakosság. A falvakból egyre többen igyekeznek a városokba. Mind több a bevándorló és a politikai menekült Ausztriából, Németországból, Olaszországból, Franciaországból, Lengyelországból. Szervezkedéseik nem egyszer külpolitikai afférokát váltanak ki.

A külföldiek bevándorlásával egyidejűleg meg- kezdődik a svájciak kivándorlása. Gyakran egész családok indulnak Európa más országaiba vagy Amerikába. Sokakat a szegénység kényszerít az ország elhagyására. Különösen az 1816/17-es évek után, amikor az esős, hideg időjárás okozta rossz termés éhínséghez vezet. A kantonok gazdasági helyzete rendkívül egyenlőtlen. A nagyobb szegénység a katolikus kantonokban, egyébként már a kortársaknak is feltűnik. De a fejlettebb kantonokban is válságba kerül a bedolgozó jellegű ipar. Az olcsó angol konkurenciával szemben nem versenyképes csak a bérek leszorításával és a munkaidő emelésével. Az új technika, a gőzgépek alkalmazása, az ipari szerkezet átalakulása munkanélküliséghez és újabb társadalmi feszültségekhez vezet. 1832-ben a zürichi Oberland kisvárosában, Usterban a munkások felgyújtják az első mechanikus szövőgyárat.

Az iparosodással párhuzamosan megnő a kereskedelmi forgalom. Az export-import cégek önállóuló valuta osztályaiból létre jönnek az első bankok.

Megjelennek az első, egyenlőre még külföldi tulajdonban lévő biztosító társaságok. Az átmenő és a belső kereskedelem, az egyre fontosabb turizmus az utak, az átjárók és a postaközlekedés kiépítését igényli. 1825-ben a genfi tavon megindul az első gőzhajó járat. Az ipari, technikai forradalom feltartozhatatlan. A partikuláris, elzárkózó, gondolkozás egyre lehetetlenebbé válik. Az egységes belső piac megteremtése nemzeti érdekként jelenik meg, de az ahhoz szükséges politikai szerkezet átalakítása ellenállásba ütközik. Végül is az a kérdés, ki kormányozza Svájcot?

Az 1815-ös szövetségi szerződés meglehetősen tág lehetőséget biztosít az egyes kantonoknak saját ügyeik intézésére szinte minden területen, úgy a törvényhozásban, a restaurációs vagy éppen regenerációs alkotmány megválasztásáig, mint a törvények végrehajtásában és az egymás közötti kapcsolatok kiépítésében. A megállapodások (Konkordátum) egész sorát kötik meg kereskedelmi, vám- és pénzügyekben. Szabályozzák a nő házastársak polgárjogát vagy a hontalanok helyzetét. A megállapodások mindig két, esetleg több kantonra vonatkoznak, de nem az egész szövetségre. A párizsi 1830-as júliusi forradalommal a háttérben Svájcban is petíciókban, népgyűléseken követelik a polgári jogokat. Egy egész sor kantonban elkergetik az arisztokrata kormányt. A radikálisok terveinek keresztülvitele az 1815-ös Bundesvertrag megreformálására azonban a konzervatívok merev ellenállásába ütközik. Több kanton most már külön szövetséget (Sarnerbund, Siebnerkonkordat) is köt közös, konzervatív, illetve liberális, radikális, politikai célok elérésére országos szinten. Ez rendkívül heves vitákhoz, gyalázkodásokhoz, vádaskodásokhoz, sőt szabadcsapatok összetűzéseikhez vezet.

Az ország mind inkább a polgárháború szélére sodródik. Azonkívül a szerzetes rendeket felszámoló törvény Aargau kantonban (1841), illetve a jezsuiták visszahívása Luzernben (1844) az addig politikai harcoknak vallási színezetet ad. Hirtelen egy harmadik villmergeni háború szele érződik. Mikor 1846 nyarán az is kitudódik, hogy hét katolikus kanton, nevezetesen: Uri, Schwyz, Unterwalden, Zug, Fribourg, Valais és Luzern az előző év decemberében titokban, törvényellenesen külön szövetséget kötöttek és közös háborús tanácsot hívnak össze, a hír hatalmas vihart vált ki az egész országban. A frontok egyszerre világosak: Az egyik oldalon a konzervatív, katolikus, teokrata kantonok, a másikon oldalon a liberális gazdasági, politikai csoportok, a regenerált, képviseleti demokráciák, erősen iparosodott kantonok. 1847 júliusában a Tagsatzung hivatalosan is törvényellenesnek minősíti és felosztatja a Sonderbund-ot. A Sonderbund kantonok viszont a határozatot illegálisnak tartják és egyszerűen elutasítják „védelmi” szövetségük felosztatását. Októberben a Tagsatzung fegyveres erők bevetését követeli a Sonderbund ellen. Mire a Sonderbundban egyesült kantonok kivonulnak a Szövetségi Gyűlésből és készek akár az életüket is áldozni istenért és a hazáért.

Ettől kezdve a svájci történelemben a Különszövetség elleni háborúként (Sonderbundskrieg) emlegetett, mindössze 26 napig tartó, utolsó vallás-, szecessziós és polgárháború eseményei gyorsan pörögnek. A szövetségeselek 100,000 fős seregét a tehetséges genfi Guillaume-Henri Dufour tábornok vezeti nagyon körültekintően mégis célratörően. Fribourg, Zug, Luzern egymás után teszi le előtte a fegyvert. 1847 november végére az utolsó kanton, Valais ellenállása is megtörik. Mire az 1848-as februári forradalom Párizsban kirobban és futótűzként elterjed Európában, Svájcban már a győztes forradalom után még lázasan, de hirtelen nagy politikai önmérsékletet is tanúsítva már az új alkotmányról tárgyalnak, a Szövetség központi kormányának hatásköréről, az államhatalom megosztásáról a Szövetség és a kantonok között, amely máig alapvetően meghatározza majd az ország politikai, közigazgatási struktúráját.

Puskás Gyula István: Svájc rövid története

1848-1914: A Svájci Államszövetség megteremtése. A liberalizmus győzelme.

A svájci alkotmányozási vitákba az európai hatalmak kétszer is megpróbálnak beavatkozni. Különösen Metternich buzgólkodik a diplomáciai demarsok összehozásán, míg Palmerston inkább halogató politikát folytat. A Tagsatzung azonban minden beavatkozást határozottan visszautasít. Végül 1848 szeptember 12-én a Szövetségi Gyűlés megszavazza az új alkotmányt. Ettől kezdve Svájc az államok szövetségéből (Staatenbund), a egységesített szövetségi állam, (Bundesstaat) lesz. Héttagú központi kormánnyal (Bundesrat), két kamarás parlamenttel (Nationalrat, Ständerat), a központi fekvésű Bernnel, mint fővárossal. Biztosítja a polgári jogokat, a törvény előtti egyenlőséget, a letelepedési szabadságot, a társulási szabadságot, a vallás szabadságát, de kizárja a közügyek intézéséből a papokat és betiltja a jezsuita rendet, egységesíti a mérték- és pénzrendszert, a postaügyeket, átruházza a vámfelségjogot kantonokról a szövetségi kormányra, illetve a parlamentre, megtiltja a zsoldos szolgálatot és meghatalmazza a Szövetséget az új hadsereg (Bundesheer) felállítására a Szövetség svájci keresztes zászlaja alatt.

Az 1848-as alkotmány a svájci liberális politikai közép kompromisszuma a saját radikális és az ellenfél konzervatív szélsőségei között. A jezsuita cikkely engedmény a radikálisok irányában, a két kamarás rendszer pedig, amely a kisebbségeknek számukhoz képest aránytalanul nagyobb befolyást biztosít a politikai döntésekben, a konzervatív erőknek kedvez. A mérsékelt liberálisok viszont maradéktalanul elégedettek. Létrejön az egységes, szabad belső piac, megteremtődnek a kedvező feltételek a svájci gazdaság, amely ekkor már a kontinens legerősebben fejlett iparú gazdasága, további kibontakozására.

A forrongó Európa természetesen rokonszenvvel fogadja a svájci változásokat, de a svájci liberális, radikális, sőt helyenként még a konzervatív közvélemény is a német, a francia, az osztrák vagy az olasz forradalmárokat támogatja. A lapok nagy részletességgel és együttérzéssel számolnak be, például az 1848/49-es magyarországi eseményekről. Ez nem meglepő. Hiszen 1848-ban egyrészt Svájc is a demokrácia, a polgárság politikai jogainak elismerését foglalja alkotmányba, másrészt az európai nemzeti mozgalmak pont egybeesnek a svájci nemzeti összetartozás (Willensnation) és az egységes történeti, kulturális közösség (Kulturnation) eszméjének a propagálásával.

Svájc külpolitikai helyzete ugyanakkor nagyon kényes. Amint Európában egymásután a restaurációs erők győznek, úgy nő a veszélye egy vagy több hatalom esetleges külső beavatkozásának. Ausztria Poroszország és Franciaország különösen rossz szemmel nézik, hogy Svájc menedéket ad politikai

menekülteknek. 1848 júliusában az olasz risorgimento csapatok veresége után Custozsanál Tessin 20,000 menekültet fogad be. Radetzky szigorú határárral sújtja a kantont. A Szövetségi Tanács engedményre kész, de a menekülteket nem adja ki. Ugyanakkor 1849-ben a porosz intervenció csapatok fenyegetésére a badeni lázadás szervezőit kénytelenek kiutasítani. Az 1851-es bonapartista államcsíny után érkezett francia emigránsok viszont megint maradhatnak Svájcban.

Az 1848/49-es magyar szabadságharc emigránsai közül is sokan fordulnak meg vagy telepednek le hosszabb-rövidebb időre Svájcban. Genfben magyar forradalmi góc jön létre. Ide menekül többek között Horváth Mihály, csanádi püspök, Kossuth debreceni kormányának volt közoktatásügyi minisztere, Batthyányi Lajosné, a kivégzett miniszterelnök özvegye három gyermekével, Almásy Pál, a képviselőház volt elnöke, Klapka György tábornok, Czetz János tábornok valamint Puky Miklós, volt kormánybiztos, aki a rue du Mont-Blanc-on alapít nyomdát. Horváth Mihály kezdetben a Batthyányi gyerekek nevelője, majd történeti kutatással foglalkozik. Két könyvét, a két kötetes „Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól-1848-ig”, (Genf 1864), illetve a három kötetes „Magyarország függetlenségi harczának története 1848 és 1849-ben”, (Genf, 1965)- címűt éppen Puky Miklós nyomtatja ki. Klapka 1851-ben jár először Genfben. Ekkor már megírta híres emlékiratait, „Memoiren, April bis October 1849”, (Leipzig, 1850), de tovább megy Milánóba, Konstantinápolyba és csak 1854-ben telepszik le és 1856-ban már genfi polgár lesz. Azonnal nagy lelkesedéssel veti be magát második hazája politikai életébe. Még ugyanabban az évben James Fazy, a nagy radikális, genfi politikus pártjának a listáján mint képviselőt, (député) beválasztják a Nagytanácsba. Egy évvel később pedig, mikor az 1848-ban kikiáltott neuchâтели köztársaságot a porosz királyhoz húzó royalisták puccsal próbálják megdönteni és hirtelen egy porosz-svájci háború veszélye fenyeget, már Klapka szervezi, majd vezeti a genfi csapatokat a Zürichben állomásozó Dufour tábornokhoz, a Sonderbundkrieg győzójéhez. Megfordult Genfben Teleki László, Andrássy Gyula, de maga Kossuth Lajos is. Teleki Szalay Lászlót is meglátogatja, aki Zürichben, később Rorschachban él. Szalay Zürichben két füzetet jelentet meg a magyarországi eseményekről, „Lettres sur la Hongrie, (Zürich, 1849), illetve németországi követi tevékenységéről, „Diplomatische Actenstücke zur Beleuchtung der ungarischen Gesandtschaft in Deutschland, (Zürich, 1949), továbbá hat éves svájci tartózkodása alatt írja meg, kiterjedt forráskutatások alapján, nagy munkáját, „Magyarország története”-címen, (1-4. kötet: Lipcse, 1852-1854, 5-6. Kötet: Pest, 1857,1859). Azon kívül, felkérésre, szinte mellékesen, átdolgozza Valais kanton német törvénykönyvét. Kossuth, aki már 1849-ben Draskovics Tivadar követtel levelet küld az új szövetségi tanács elnökének, Jonas Furrernek, mint emigráns pedig az Eidgenossenschaft támogatását szeretné megszerezni egy lombardiai esetleges Ausztria ellenes háborúban. A svájciak azonban óvatosak. Nem akarnak

belekeveredni az európai hatalmak vizályaiba. Miközben a semlegességre hivatkoznak, valójában féltőn a végre eljött békét őrzik, amely záloga országuk virágzásának.

A fiatal szövetségi kormánynak sikerül ügyes diplomáciával az 1848 utáni felajzott Európa közepén következetesen elhárítani az egymás után szinte minden oldalról fenyegető háborús veszélyt és egyben teret is engedni a további gazdasági és politikai átalakulásnak. A kantonok egész sorában a konzervatív alkotmányt, igazodva a Szövetség, illetve a haladó kantonok alkotmányához, liberális, radikális szellemben változtatják meg. Ugyanakkor a Szövetségi Gyűlésben vita indul a vasútépítési törvényről, amely a radikálisokat is két táborra szakítja. A berni radikálisok vezére, a néptribun Jakob Stämpfli a Szövetségre bízta volna a vasútépítést, míg a gazdag zürichi gyáros, Alfréd Escher viszont koncessziós, privát társaságok bevonását javasolja. Az 1852-es törvényben Escher elképzelése győz. Elegáns alakja ma mint bronzba öntött díszkút figura rendületlenül áll a zürichi főpályaudvar diadalív szerű bejárata előtt a körülötte elfolyó forgalomban. Mögötte, természetesen, a főpályaudvart, mint csaknem az egész svájci vasúthálózatot időközben államosították, ahogy Stämpfli, Escher nagy ellenfele már kezdetben követelte. Eschernek mégis annyiban igaza volt, hogy a fiatal 48-utáni Eidgenossenschaft nem tudta volna honnan venni a pénzt a hatalmas beruházáshoz.

A gyorsan fejlődő és egyre fokozottabban kivitelre termelő svájci ipar, a kézműipar jellegű óragyártás és a most már mechanizált gyári pamut- és selyemipar számára életfontosságú lett a vasúti szállítás lehetősége. Ekkor kezd kialakulni egyébként, éppen a svájci kézművesek ügyességét és találékonyságát felhasználva a magas minőségű, külföldön is versenyképes ipari cikkek gyártása. A vasútépítési boom, az első tizenöt évben Svájc mai vasúthálózatának több mint egy harmada, 1,300 km pálya épül, fellendíti az építőipart és munkaalkalmat teremt a mezőgazdaságban feleslegessé vált és már külföldi zsoldos szolgálatot sem vállalható, megélhetés nélkül maradtaknak. A vasútépítéshez szükséges tőke, évente mintegy 40 millió frank, előteremtése pedig jó üzlet az új bankok egész sorának. Ekkor létesül Svájc egyik legnagyobb kereskedelmi bankja, a Credit Suisse elődje, a Schweizerische Kreditanstalt is Zürichben. Alapítója, nem véletlenül maga Alfred Escher. Ugyanakkor a beinduló vasútépítkezésben a vonalvezetés körüli viták, partikuláris, helyi érdekek előtérbe tolása, az elszabadult vállalatok közötti rivalizálás, a fenyegető csődbemenések sora, a „vasút bárók” kíméletlen nyereszkeskedése, de a magas jegyárak meg az esetleges geográfiai akadályok is számtalan zavarhoz, az emberek elégedetlenségéhez, végül politikai feszültségekhez vezet.

A vasútépítésbeli, meg egyáltalán, a gazdasági átalakulással járó visszasságok és az 1860-as évek válsága hátterében a kantonok jórészében létre jön egy új liberális,

demokrata politikai ellenzék. Tagjai a választásokból és a hatalomból is csaknem teljesen kizárt vagyonnélküli értelmiségiek, socialista eszmékkel rokonszenvezők, falusi politikusok, a törekvő polgárság, a munkásmozgalom első szervezői közül kerülnek ki. Hevesen bírálják a választási rendszert és követelik a polgárjogok kiszélesítését. Baselban megreformálják az alkotmányt. Aargauban, Thurgauban bevezetik a referendumot. Bernben Jakob Stämpfli, a zürichi Alfred Escher ellenlábas a vasútépítési vitában, fogalmazza meg az új alkotmányt, amely már húsz éves kortól, korlátozás nélkül, mindenkinek megadja a választójogot, lehetővé teszi a hivatalnokok visszahívását és biztosítja a községi autonómiát. Zürichben, ahol miután sikerül megbuktatni a mindenható Alfred Eschert, aki személyében egyesítette az üzletet és politikát és szerette háttérből húzni a szálakat, népgyűléseken követelik az alkotmányos reformokat. Az 1867-es alkotmányozó gyűlésen elsöprő többséggel megszavazott új zürichi alkotmány már biztosítja többek között a munkavállalók törvényes védelmét, a hivatalok és hivatalnokok népszavazás által való jóváhagyását, illetve megválasztását, valamint törvények kezdeményezési jogát.

A kantonális reformok sodrában kerül sor az 1848-as szövetségi alkotmány (Bundesverfassung) teljes revíziójának a vitájára is. Végül 1874-ben a polgárok és a kantonok 80%-os részvétellel, 1866 és 1872 után harmadik nekifutásra, elfogadják a liberális többségű Nemzeti Tanács, illetve a Szövetségi kormány alkotmánytervezetét, amely, természetesen, egyes idő közben szükségessé vált kiegészítésekkel és változtatásokkal, máig meghatározója a svájci Eidgenossenschaft közigazgatási, politikai struktúrájának.

Az 1848-as liberális alkotmány 1874-es revíziója, a centrista liberálisok, radikálisok és demokraták blokkjának követelésére, tovább szélesíti a központi hatalom, a Szövetség (Bund) hatáskörét, egységesíti a jogrendszert, erősíti, a most már állandó jelleggel Lausanneban székelő, Szövetségi Bíróság (Bundesgericht) pozícióját és központosítja a hadügyet, az „Egy jog, egy hadsereg”, („Ein Recht, ein Heer”) jelszava szerint, végül tartalmazza, a liberális kantonok alkotmányának a mintájára, referendumok indítványozásának, illetve 1891-től a népszavazások kezdeményezésének (Volksinitiative) jogát. Referendumokkal és új törvények vagy törvénymódosítások népszavazásos kezdeményezésével a polgárok közvetlenül ellenőrzik és befolyásolják a parlamenti politikát.

Sajátos módon épp a katolikus kantonok, Luzern, Uri, Schwyz, Unterwalden, Zug, Fribourg, Appenzell Innerrhoden, Tessin és Wallis, amelyek ellene voltak az új alkotmánynak ragadják meg később a referendumok lehetőségét a liberális reformok fékezésére. A föderalista katolikus konzervatívok, most már a protestáns konzervatívokkal együtt, sőt a esetenként a már csírázó socialista ellenzék támogatásával sikeresen ellensúlyozzák a Nemzeti Tanács szabadelvű, centrista

többségének politikáját. A centristák egységesítésre, a központi államigazgatás kiterjesztésére törekszenek, a föderalisták a kantonok hagyományos hatáskörét védik elszántan és szinte minden törvény ellen összegyűjtik a referendumhoz szükséges 30,000 aláírást, szóljon az iskolaügyről, bankjegyek kibocsátásáról, vasutak visszavásárlásáról vagy védőoltások bevezetéséről, ha az a benyomásuk róla, hogy az sérti a kantonok jogait és csak a centristáknak kedvez. Végül a szavazást, a lokálpatrióta liberálisok segítségével, többnyire meg is nyerik. Ez csak akkor változik, amikor 1891-től engedékenyen a liberális kormány egy tagját rendszeresen a konzervatív kisebbségből választják.

Mindazonáltal az új alkotmány egészében, de egyes cikkelyeiben is jól tükrözi az adott történelmi helyzet tapasztalatait, a képviseleti rendszer kiépítése a referendumokkal ellenőrzött demokrácia felé biztosítja azokat a kereteket, amelyekben belül, a liberális szemlélet szerint, a gazdaság, a társadalom aktuális kérdései mindenkor megválaszolhatók. Nem véletlenül, így az a nem kizárható körülmény, hogy az ország a vetélkedő európai hatalmak között, semlegessége ellenére is, háborús konfliktusba keveredhet, fontossá teszi az alkotmányban is a hadügy átszervezését, a katonai kiképzés egységesítését az összes fegyvernemben a Bund hatáskörén belül. A fegyveres semlegességnek ez az elve máig érvényes és a gyakorlatban a semlegesség fegyveres megvédésére való felkészülést jelenti.

A német-francia háború harci cselekményei 1871 februárjában, például, már Svájc közelében zajlanak és fennáll a veszélye annak, hogy Charles Bourbaki tábornok szorongatott francia csapatai svájci területen át kísérelnek meg kitörni. A kormány húzódozik a mozgósítás elrendelésétől és Hans Herzog tábornoknak csak megkésve sikerül egyetlen hadosztállyal legalább részben lezárni az ország nyugati határát. Szerencsére fegyveres összetűzésre nem kerül sor. A kimerült, kiéhezett, félig megfagyott, harcképtelen Bourbaki-hadsereg beleegyezik az internálásba és 87,000 katonája Les Verrieres-nél átadja fegyvereit a svájciaknak. Az eseményt Edouard Castres genfi festőművész, aki mint vöröskeresztes maga is kísérte a francia hadsereget, 1881-ben hatalmas körképben jeleníti meg. Castresnek többek között olyan kiváló svájci festők segítenek, mint Cuno Amiet, Giovanni Giacometti vagy Ferdinand Hodler. A 19. századi svájci festészet egyik főművének számító kép ma Luzernben látható. A francia katonák javára egyébként az egész országot átfogó spontán segély akció indul meg. Ez egyik első szép példája annak, hogy mint egészül ki a semlegesség elve a humanitárius elkötelezettség gyakorlatával a csak néhány évvel korábban alapított Svájci Vöröskereszt szellemében.

A civil házasság bevezetése, a jezsuita rend, az új egyházi rendek alapításának megtiltása az állam társadalmi befolyását erősíti az alkotmányban és egyúttal lezárása az 1860-as években Svájcban csakúgy, mint Németországban újra fellángolt és kultúrharcnak (Kulturkampf) nevezett, katolikus-protestáns

viszálynak. Elutasító válasz IX. Pius pápa 1864-es, a „Tévedések jegyzéké”-ben (Syllabus errorum) megfogalmazott beavatkozási kísérleteire a kultúra, az iskolaügy terén, valamint az 1870-ben meghirdetett csalhatatlansági dogmájára. A vallás- és lelkiismeret szabadsága egyformán vonatkozik keresztény és nem keresztény hitűekre.

Végül az alkotmány intézkedik vagy annak alapján születik meg a következő években egy egész sor gazdasági vonatkozású törvény a vám- és pénzügyekről, a bankjegyek kibocsátásáról, az erdő- és vízrendészetről a magas hegyvidéken, a munkaviszonyok szabályozásáról a gyárakban, a lottóügyek szövetségi ellenőrzéséről, a játékkaszinók betiltásáról vagy a későbbi technikai, tudományos és nem utolsó sorban gazdasági fejlesztés szempontjából rendkívüli fontosságú műszaki főiskola, az Eidgenössische Technische Hochschule, (ETH) létesítéséről. Végül a már az 1872-es tervezetben szereplő, a vasút építés és üzemeltetés engedélyezéséről szóló cikkely felvételét az új alkotmányba már csak a Gotthard alagút építése körüli, érlelődő botrányok is indokolják.

Egy, az Alpok észak-dél irányban való átszelését megkönnyítő vasúti alagút építésének terve már az 1860-as években felvetődik. Először a Lukmanier hágó alatt szándékoznak fúrni és csak később gondol maga Alfred Escher is, aki ekkor már az Északkeleti Vasúttársaság (Nordostbahn Gesellschaft) elnöke, a Gotthard hágóra. Az építkezés részbeni finanszírozását a két érdekelt szomszéd, Olaszország és Németország államszerződésben vállalja. 1872-ben megalakulhat a Gotthard Vasúttársaság. Az igazgatóság elnökéül Alfred Eschert választják, aki Louis Favre, genfi mérnököt bízta meg az építkezés vezetésével. A munkálatokat két oldalról, Göschenen és Airolo felől egyszerre kezdik meg Favre számításai szerint, amelyek később teljesen pontosaknak bizonyulnak. A technikai nehézségeket viszont alaposan alábecsülik. A határidőket és a költségvetési előirányzatot lehetetlen betartani. Munkássztrájk és vízbetörés is késlelteti az előrehaladást. Gyakoriak a balesetek. Tíz év alatt 177-en esnek balesetek áldozatául. Maga Louis Favre is meghal még az építkezés befejezése előtt. Munka közben az alagútban éri szívizélhűdés. Sírja életműve közelében, az airoloói temetőben van.

A vasúttársaság egy ideig megpróbálja titkolni a veszteségeket, de mikor kiderül, hogy új hitelekre van szükség, kirobban a botrány. Alfred Eschert 1878-ban lemondatták és csak a Bund segítségével sikerül megoldani a fizetési válságot. 1882-ben, másfél éves késéssel végre felavatják a kerek 15 km hosszú, kezdetben, takarékoskodás miatt, csak egy vágányú vasúti alagutat, kétségtelenül az évszázad egyik legjelentősebb mérnöki, emberi teljesítményét. Európa leggyorsabb, télen is biztos alpesi átkelőhelye a több napos utat Basel és Milano között egy csapásra 8-10 órára csökkenti. Kezdeményezése minden képen Alfred Escher érdeme, végső megvalósítása pedig a Bund segítségének köszönhető, ami már a vasutak későbbi

államosításának szükségessége felé mutat. A Gotthard-vasút gyorsan jövedelmezővé válik. Ma észak-dél és dél-észak irányban naponta átlagban kerek kétszáz vonat száguld az alagúton keresztül.

Az 1874-es új alkotmány elfogadásától 1914-ig az első világháború kitöréséig eltelt négy évtized a gazdasági fejlődés, a politikai konszolidáció évtizedei. Ezen nem változtatnak a meg-megismétlődő termelési válságok, az 1870-es, 1880-as évek nagy depressziója (Die grosse Depression), a vasúttársaságok pénzzavarai, az időnkénti külpolitikai elbizonytalanodások, vagy a törvényjavaslatok körüli heves viták, de még a korszak egyetlen komolyabb belső konfliktusa, a radikálisok 1890-es tessini puccskísérlete sem.

A gazdaság szerkezeti átalakításával megnő az ipari termelés és a szolgáltatások jelentősége. 1877-es első gyáripari törvény (Fabrikgesetz) az egész országra kiterjedően egységesen szabályozza a munkaviszonyokat, csökkenti a heti munkaidőt, visszaszorítja a gyermekmunkát. 1887-ben kötelező lesz a balesetbiztosítás. 1888 óta pedig új kötelmi- és kereskedelmi törvény az egész országra kiterjedően a gazdasági tevékenységet szabályozza egységesen. A pénzügyintézetek feladata már nemcsak az állami finanszírozási igények kielégítése, a gazdagok vagyonának a megőrzése, hanem a takarékok gyűjtése a társadalom minden rétegétől és befektetése új beruházásokba és egyáltalán a fizetési forgalom megkönnyítése. Az egyre nagyobb számú bel- és külföldi ügyleteket a századfordulón már 4 nagybank és 20 kantonális és mintegy 200 kisebb bank bonyolítja le. A svájci idegenforgalom a fénykorát éli. A több mint 3,000 hotel évente mintegy három millió vendéget fogad.

Erzsébet királynő svájci látogatása 1898 szeptemberében végzetessé vált számára. Svájc nemcsak gyönyörű tájakért rajongókat, de semlegessége politikai menekülteket is vonz. Sőt, támadások érik azért, mert anarchistáknak is búvóhelyet nyújt. Erzsébetet, aki hiába száll meg inkognitóban a genfi Beau Rivage hotelben, amikor a tóparti sétányon Sztáray Irma grófnő, udvarhölgyével a kíséretében éppen hajókirándulásra indul, Luigi Lucheni, olasz anarchista meglesi és egy reszelővel szíven szúrja. Bécsi ravatala címerére csak magyar tiltakozásra írják rá, osztrák császárnői címe után, magyar királynői címét is.

A svájci gazdaság differenciálódásával párhuzamosan az egyes gazdasági ágazatok szakmai egyesületeket alkotnak. Ekkor jönnek létre a nagy érdekvédelmi csúcsszervezetek: 1870-ben Svájci Kereskedelmi és Gyáripari Egyesülés (Schweizerischer Handels- und Industrieverein), 1879-ben a Kézművesipari Egyesülés (Schweizerischer Gewerbeverein), 1897-ben a Paraszttitkárság (Bauernsekretariat). Az új egyesülések befolyásos, parlamenten kívüli tényezők és állami támogatottságot élveznek.

A munkásosztály gazdasági érdekeit hivatalosan az 1887-ben a szövetségi állam által létrehozott és fenntartott Munkástitkárság (Arbeitersekretariat) képviseli nem sok tekintéllyel és kevésbé hatásosan. Első vezetője a breslauer (ma Wrocław) Herman Greulich, német könyvkötő segéd vándor éveit Svájcban. Zürichben belép az „Egyetértés” (Eintracht) munkás önképző egyesületbe, amely a legkülönbözőbb színárnyalatú szocialista, anarchista és liberális külföldi munkások találkozóhelye volt. A nagyon agilis és tanulékony német fiatalember gyorsan beilleszkedik, 1869-től újságot szerkeszt, a szociáldemokrata vezető és parlamenti tag lesz. A mérsékelt szocialista irányzatokat képviseli, ellene van minden erőszaknak, de megszavazza a hadi hiteleket és maga is fegyvert fogna a monarchisták ellen, a demokrácia védelmében. Nem lehet a forradalomra várni, az éhezők éhségét ma kell csillapítani, hirdeti. Kétfeltes harcot vív, egyik oldalon a pénzszűkek, a másik oldalon a marxisták és az anarchisták ellen. Greulich gondolatai máig kihatnak.

A svájci munkásmozgalom kezdettől fogva, irányzatok és nemzetiségek szerint, rendkívül szétagolt. Az angol, a francia vagy a német munkásmozgalomhoz képest, talán ezért kevésbé öntudatos. Minden bizonnyal ez összefügg az ipari üzemek nagyfokú szétszórtságával is. 1888-ban az 543,000 ipari munkás kétharmada még kézművesi körülmények között él, azaz húsz munkásnál kevesebbet foglalkoztató műhelyben dolgozik. Azonkívül egy részük külföldi, politikai jogok nélkül. A munkásság először a demokratikus mozgalom árnyékában szerveződik. 1838-ban a Genfben elkerült kelet svájci iparos legények önszervező társulást alapítanak Grütli Egyesület (Grütli-Verein, tulajdonképpen Rütli-Verein, a híres Rütli mező után, ahol az őskantonok szövetséget esküdtek) néven. Ideológiáját a bieli Albert Galeer fogalmazza meg. Az egyesület, amelynek a 19. század végén már több mint 300 helyi szekciója van, a demokratikus követeléseket, a szabadságjogok kiterjesztését, a vasutak államosítását, a munkavédelmi szabályozásokat támogatja és főleg neveléssel, a műveltség, a nemzeti tudat emelésével próbálja a munkásság anyagi és erkölcsi javát szolgálni. Egyes szekciói csatlakoznak ugyan később az I. Internacionáléhoz, és a megalakuló szakszervezetekhez, de ez alig változtat az egyesület eredeti célkitűzésein.

Az első szocialista körök tagjai túlnyomóan külföldi munkásokból kerülnek ki. 1840-ben Wilhelm Weitling, német szabólegény Genfből próbálja terjeszteni forradalmi tanait, de Zürichben csakhamar letartóztatják és kiutasítják. Pierre Coullery, orvos és újságíró Porrentruy-ból München után Párizsban tanul, ahol a francia szocialista Louis Blanc híve lesz. 1849-ben rövid időre bekerül a berni Nagytanácsba is, majd a következő években a berni reform mozgalom szervezője.

Az 1873-ban alapított Munkásszövetségnek (Arbeiterbund) és az 1888-tól utódjának, a Svájci Szakszervezetek Szövetségének (Schweizerischer Gewerkschaftsbund) is azonban mindössze 3,000 tagja van. A Szakszervezeti Szövetséggel egy időben kerül sor, német mintára, a svájci szociáldemokrata párt megalapítására is, amely sajátos módon 1894-ben indokul szolgál a liberálisok és a konzervatívok számára is pártokba szerveződéshez országos szinten. A munkásmozgalom a következő évtizedekben, összefüggésben az évente átlagban 20,000 munkahelyet teremtő ipari fellendüléssel, kiterjed és a külföldi, főleg olasz és német munkaerőbeáramlással, radikalizálódik. 1912-es zürichi általános sztrájk után pedig a politikailag semleges irányzatok szinte teljesen kiszorulnak.

A politikai hatalom, az egyre erősödő szociáldemokrata párt és a tömegmozgalommá szélesedő szakszervezetek ellenére, a századforduló előtt és még utána is szilárdan a szabadelvűek kezében marad. A többségi választási rendszer (Majorz) nekik kedvez. Vagy fél tucat kanton mégis bevezeti az igazságosabb arányos választási rendszert (Proporz), de szövetségi szinten 1890-ben és 1900-ban elutasítják és csupán harmadszorra 1913-ban szavazzák meg, bevezetésére viszont csak 1918-ban kerül sor a fenyegető általános sztrájk légkörében. Az egyre hevesebb politikai vita a demokráciáról a századforduló után, ugyanakkor már nem a demokráciát magát kérdőjelezi meg, hanem éppen a demokrácia alkalmazásának a kiterjesztéséért, új társadalmi rétegek bevonásáért folyik. Ebben a vitában, amely árkot húz a svájci társadalomban, sajátos módon, a liberálisok a katolikus konzervatív ellenzékükkel kerülnek egy oldalra, szemben a szociáldemokratákkal és a szakszervezetekkel.

A másik árkot, most már nem a társadalmi rétegek között, hanem az országot alkotó két nemzet, a német svájciak és a francia svájciak és az azokkal tartó olasz svájciak között, a külpolitikájával maga a kormány őrzi. Az első világháború előtti, európai imperialista perpatvarban a szövetségi vezetés elbizonytalanodik. A semlegesség ugyan továbbra is hangoztatott külpolitikai elv, de a gazdasági érdekek, a nyelvi, kulturális hovatartozás és végül a Genf közeli Szavója esetleges visszaszerzésének a lehetősége a katonai köröket, de a németnyelvű lakosság egy részét is, az antanttal szemben, inkább II. Vilmos császár Németországára, illetve a központi hatalmak felé húzza. Franciaország és Anglia természetesen szemben tartja Svájcot és az egyes esetekre diplomáciai lépésekkel reagál. Az 1898-1900-as búr háború kapcsán a svájci sajtó hevesen bírálja a dél-afrikai angol politikát.

London ebben Svájc tájékozódását véli felfedezni a központi hatalmak irányába. Franciaország azt nehezményezi, hogy a svájci vezérkar a német Krupp művektől vásárol hadfelszerelést és nem a francia Schneider művektől. A huszonöt éves Gotthard államszerződés meghosszabbítása Németországgal a legnagyobb előny megadását jelenti az északi szomszédnak az egész svájci, államosított vasúthálózat

használatára. Ugyanakkor az egy évvel korábban megkötött Simplon szerződés nem biztosított Franciaországnak hasonló előnyt. Ez a tiltakozás viharát váltja ki Nyugat-Svájcban. A francia svájciak az ország germanizálásától tartanak. 1912-ben II. Vilmos svájci látogatásának kifejezett katonai jellege van. A svájciak bemutató hadgyakorlaton (Kaisermanöver) igyekeznek a meggyőzni a császárt, hogy az Eidgenossenschaft megvédi a semlegességét, amivel egyúttal a német balszárnyat is biztosítja. A hadgyakorlatot egyébként a 3. hadtest németbarátnak tartott parancsnoka, Ulrich Wille vezeti. Így érthető az egyre erősödő, az első világháború után, a már kettészakadással fenyegető belső feszültség a két nemzet, a németekért lelkesedő német svájciak és az antanttal rokonszenvező francia svájciak között.

Puskás Gyula István: Svájc rövid történelme

1914-1945: A semlegesség és föderalizmus próbatétele.

Három nappal a sarajevói merénylet után, amelyben Gavrilo Princip golyói megölték Ferenc Ferdinánd osztrák-magyar trónörökösét és feleségét, július 31-én a svájci kormány már elrendeli az általános mozgósítást.

Az európai hatalmak közötti fokozódó feszültségek jeleit, természetesen, Svájcban már korábban is pontosan észlelik. Május óta viszont az ország fővárosa, Bern éppen úszik a hazafias lelkesedésben. A város falai között megrendezett, Svájc teljesítő képességét és tudását bizonyítandó második nagy nemzeti kiállítást az ország minden részéből naponta ezrek és ezrek látogatják. Az üdülőhelyeket, a nyári szünet kezdetével, külföldi vendégek árasztották el. Az ország gazdaságilag, társadalmilag nem felkészült a körülötte hirtelen kialakult háborús helyzetre. Az ipari termelés nagy mértékben külföldi energiahordozók és nyersanyagok behozatalától függ. A kormány első sorban a hadsereggel törődik. A lakosság ellátása nem biztosított. A gabona készletek mindössze két hónapra elegendők. Nincs szociális biztosítás. A Gotthard szerződés elleni felháborodás okozta ellentétek a német és francia svájciak között tovább lappanganak és a semleges Belgium elleni német támadás után megint kiújulnak.

Politikai, katonai téren ugyanakkor a kormány gyorsan intézkedik. Arthur Hoffmann, szövetségi elnök javaslatára a parlament két háza együttesen (Vereinigte Bundesversammlung) rendkívüli ülésen Ulrich Willét választja meg az Eidgenossenschaft tábornokának. Sokan, különösen francia Svájcból, inkább Theophil Sprecher von Bernegg vezérkari főnököt tartották érdemesnek erre a posztra. Sprecher készítette ugyanis a felvonulási terveket és korrekt, aszketikus, a felesleges katonai formalitásokat és megaláztatásokat semmire sem jónak tartó, humánus egyénisége is meggyőzőbb volt, mint a porosz drillt erőszakoló Willéé. Sprecher azért továbbra is megmarad a vezérkar élén. Végül a parlament, a rendkívüli helyzetre való tekintettel, minden téren korlátlan felhatalmazást ad a kormánynak.

Ezek után a kormány nyilatkozatban biztosítja az 1815-ös szerződést aláíró európai hatalmakat, hogy az Eidgenossenschaft továbbra is minden eszközzel megvédi semlegességét. Hoz néhány intézkedést, eltörli a munkatörvény által addig biztosított tízórás munkanapot, megtiltja az élelmiszer kivitelt. Képtelen azonban a semlegességet veszélyeztető csempészség vagy a hadviselés számára fontos javakkal való üzérkedés ellenőrzésére. Majd az is kiderül, hogy a semlegességet is több féleképpen lehet értelmezni, még a katonai vezetésen vagy a kormányon belül is.

A felderítés két tisztje rendszeresen megküldi a svájci vezérkar háborús jelentéseit a német és az osztrák katonai attasénak. Az ügy 1915-ben kipattan és hadbírószági tárgyalás lesz belőle felemás ítélettel. A kormány egy újabb semlegességi nyilatkozatát, amelyben felemlíti a történeteket, a parlament vitatja meg. Követelik Wille tábornok lemondását, de végül az történés tisztázása a francia és német pártiak heves összecsapásában kimerül és a kedélyek, legalább a felszínen és egyelőre, lecsitulnak.

1917 nyarán Arthur Hoffmann, a külügyekért felelős Bundesrat táviratot küld a szentpétervári svájci követségnek. Ebben, az éppen Oroszországban tartózkodó, Robert Grimm, a Nemzeti Tanács szociáldemokrata képviselője javaslatára, svájci diplomáciai lépéseket ajánl az orosz-német különbéke érdekében. A táviratot a háborút minden áron folytatni akaró Kerenszki kormány elfogja és nagyobb antant támogatást remélve, nyilvánosságra hozza. Az antant hatalmak, amelyek az Egyesült Államok háborúba lépése után, a megmerevedett nyugati fronton győzelemre számítanak, Hoffmann táviratában kísérletet látnak a szövetségesek táborának megbontására Németország javára. Hoffmann, akit csakúgy mint Grimmet feltétlenül jó szándék vezérelt, lemondásra kényszerül. Helyére, a kormány semleges elkötelezettségét bizonyítandó kifelé és befelé, az eddigi egy francia svájci mellé még egy francia svájci választanak a kormányba. Azóta van mindig két francia Svájcban származó tagja Bernben a Bundesratnak.

A szociáldemokrata Robert Grimm békeközvetítési vállalkozása egyébként nem véletlen. A svájci szociáldemokraták bal szárnya már a háború előtt is rokonszenvez az osztályharcos szocialista irányzatokkal. A háború kitörése után, 1915 szeptemberében pedig a berni Zimmerwald faluban az orosz mensevik Leo Martov javaslatára, éppen Robert Grimm rendezésében kerül sor az ellenzéki szocialisták nemzetközi, háborúellenes konferenciájára. Az ülés zárónyilatkozata, amelyet a konferencián résztvevő, a háború kezdete óta újra emigránsként Svájcban élő Lenin csak fenntartásokkal fogad el, országszerte béketüntetések vált ki. Az addig tartózkodó svájci szociáldemokrata párt politikájának alapja egy ideig, legalább is elméletileg, a zimmerwaldi nyilatkozat lesz.

A következő év áprilisában a Nemzetközi Szocialista Bizottság Kientalban, a berni Oberland hegyei között már a Svájci Szociáldemokrata Párt hivatalos részvételével ülésezik. A szenvedélyesen vitázó küldöttek szélsőséges nézeteit ez úttal is csak nehezen sikerül Grimmnek közös nevezőre hozni. A háborús kiadásokat megszavazó szociáldemokrata, úgynevezett „szociálpatrióta” parlamenti képviselők elítéléséről van szó. Lenin azonban már polgárháborúk kirobbantását követeli. Az értekezlet egy másik svájci küldöttje, Fritz Platten Lenint támogatja, de Grimm a svájci realitások talaján marad, Svájcban egyelőre radikális változásokat demokratikus úton is elérhetőnek tart.

A különbéke Németország és Oroszország között egy évvel Robert Grimm félresikerült akciója után végül mégis létrejön Breszt-Litovszkban. De akkor már Oroszországban nem Kerenszki van hatalmon, hanem Lenin, aki 1917 áprilisában Svájcból, a német vezérkar engedélyével, leplombált vonaton utazott Zürichből Németországon keresztül Szentpétervárra, Zimmerwaldi hívével, Fritz Plattennel kíséretében. Robert Grimmet ekkor már nyomasztó gazdasági állapotok miatt egyre kritikusabbá váló svájci belső politikai helyzet foglalkoztatja.

1918. november 7-én a Bundesrat négy lovas és egy gyalogos ezredet Zürichbe rendel az orosz októberi forradalom évfordulójára meghirdetett betiltott tüntetés megakadályozására. A kormányt Wille tábornok beszéli rá a lépésre, hivatkozva a központi hatalmak fegyverszüneti kérelmeire, a kirobbant bécsi és budapesti forradalmak után, néhány nappal a fenyegető német forradalom előtt, tartva a Svájcban is készülődő puccstól.

A munkásság választ az úgynevezett Oltener Akcióbizottság (Oltener Aktionskomitee, OAK), fogalmazza meg. Az Akcióbizottság még az év februárjában jött létre Robert Grimm kezdeményezésére. Tagjai szakszervezeti titkárok és szociáldemokrata pártvezetők. Feladatául a szakszervezetek és a szociáldemokrata párt között való közvetítést jelölik meg, de valójában a forradalmi szocialista baloldal szócsövévé válik. Mikor a kormány elutasítja a csapatok visszavonását, az Akcióbizottság először tiltakozó tüntetéseket majd meghatározatlan időre általános sztrájkot rendel el. A zürichiekhez csakhamar csatlakoznak a nagyobb városok munkásai és a vasutasok is. A kormány katonaság bevetésével próbálja a vasúti forgalmat biztosítani. A sztrájkoló munkások száma összesen mintegy negyed millió.

Az Akcióbizottság kilenc pontban fogalmazza meg a munkásság követeléseit: a Nemzeti Tanács újraválasztása az arányosság elve alapján, női szavazati jog, általános munkakötelezettség, 48 órás munkahét, a hadsereg újjászervezése, az élelmiszerellátás biztosítása, öregségi és rokkantbiztosítás, állami export-import monopólium, a vagyonosokkal törlesztetni az államadósságot. A sztrájkolóktól a nyugodt, fegyelmezett magatartást, a keresztbetett karok sztrájkját (Generalstreik der verschränkten Arme) kéri. Mindezek, mai szemmel, alig tekinthetők forradalmi követeléseknek, mégis a katonai vezetés kemény fellépése Zürichben súlyos rendzavarásokat vált ki. Az országos sztrájk mindössze három napig tart. A parasztság, amely a háború négy éve alatt, az élelmiszerhiányt kihasználva, csak gazdagodott, végig nyugodt marad, a katonaságot köti a szigorú fegyelem. A Bundesrat ultimátuma után az Akcióbizottság, a polgárháborús vérontást elkerülendő, enged és a sztrájkot lefújja. Az általános sztrájkra felszólító kiáltvány aláírójait 1919 tavaszán lázadásért mégis hadbíróóság elé állítják. A kiszabott fogház

büntetések azonban viszonylag enyhék, ami a hadbíró politikai józanságát bizonyítja. Az eseményekért szintén felelősnek tartott orosz követséget még a sztrájk alatt kiutasítják és katonai kísérettel vonatra teszik Bernben.

A szociáldemokraták az általános sztrájkot, a gyors visszavonulás ellenére sem értékelik vereségként. Végül is az 1919-es előrehozott választásokat már, követeléseiknek megfelelően, az arányossági rendszer szerint tartják meg. A szabadelvűiek (Radikaldemokraten) 70 év után egy csapásra el is veszítik abszolút többségüket és a kormányzáshoz koalícióra kényszerülnek a konzervatívokkal, valamint az új Paraszt, Kisiparos és Polgár Párttal. A szociáldemokraták viszont a megkétszerezik mandátumaik számát. 1920-ban népszavazási döntéssel elérik végre a 8 órás munkanap bevezetését. 1925-ben pedig a szavazók és a kantonok többsége az alkotmány új cikkelyét is elfogadja az öregségi és rokkant biztosításról.

A 20-as, illetve a 30-as évek elején két válság szakítja meg a gazdasági fejlődést. A nemzetközi kereslet visszaesése súlyosan érinti az erősen exportorientált svájci gazdaságot. A híres órapar megroppan. A kivitel 15%-át termelő, korábban virágzó hímző ipar teljesen megszűnik. A vegyi ipar nemzetközi kartellizálással próbálja enyhíteni az eladási válságot. A 20-as évektől kezdődően viszont a svájci vasutak gyors villamosítása a gépiparnak megrendeléseket biztosít és egyúttal előnyöket is a nemzetközi konkurenciával szemben. A háború alatt külföldre hitelező bankokat ugyanakkor komoly veszteségek érik. A Szövetségnek 200 milliő frankjába kerül a bankok szanálása. Néhány kisebb és három nagy bank végleg csődbe megy.

A két válság éve alatt a parasztság eladósodik, az exportiparban foglalkoztatottak egy része a háború után fellendülő építkezéseknél vállal munkát, de így is 1935-ben a munkanélküliek száma még mindig 93,000, azaz az aktív lakosság kerek 5%-a. A hadi termelésre való átállással járó gazdasági fellendülés a második világháború előtt Svájcban későbbben indul be, mint a többi európai országban. Hatása csupán 1936-tól a svájci frank leértékelése után és elsősorban a hadiiparban és a hadiiparnak dolgozó ágazatokban, valamint a mezőgazdaságban érezhető.

Az első világháború és a gazdasági válságok évei alatt, a helyi demokratikus intézményi kontroll rovására, kényszerűen megnő a központi szövetségi adminisztráció hatalma és a gazdasági egyesülések befolyása a politikára. Mussolini, Hitler és Dollfuss hatalomra jutása után, Olaszországban 1922-ben, Németországban és Ausztriában 1933-ban, a területileg és népességileg sokkal kisebb, de demokratikus elkötelezettségű Svájcot az új fasiszta berendezkedésű országok már majdnem teljesen körülfojgják. A tengelyhatalmak gyűrűje Ausztria

Németországhoz csatolásával (Anschluss) 1939-ben, illetve Franciaország német lerohanásával 1940-ben zárul be teljesen Svájc körül.

A megváltozott nemzetközi környezetben, a gazdasági világválság és az ország nyilvánvaló szellemi, politikai krízise már a húszas években rossz közérzetet vált ki egyes kiszorult értelmiségi csoportokban. Bírálják a parlamenti demokráciát, megértést tanúsítanak a nacionalista, rasszista mozgalmak irányában és rokonszenveznek a Mussolini-féle olasz korporatív állammal. Egyedül a faszizmusban és a nemzeti szocializmusban látják azt az erőt, amely képes gátat vetni a szocialista világforgadalomnak. De a szélesebb rétegek is elégedetlenek és pedig nemcsak a gazdasági helyzettel. Az emberek kezdetben nagy reményeket fűznek az első világháború után Genfben létrejött Népszövetséghez, amelynek politikájában Svájc is aktívan részt vesz. Később a szervezet tehetetlensége azonban kiábrándítja őket.

A harmincas évek közepére az általános társadalmi és kulturális bírálatból kibontakozó vita (Kulturkampf), válaszként a fasiszta propaganda kihívására vagy éppen azt meglovagolva, már a szellemi honvédelem (geistige Landesverteidigung) címszava alatt folyik. Az országban elszaporodnak, a nevükben gyakran előforduló front szó után, frontoknak, együttesen front mozgalomnak nevezett, megújítást hirdető, németbarát, nyíltan nacionalista, fasiszta politikai szerveződések, mint, többek között, a genfi Nemzeti Egyesülés (Union Nationale), vagy a zürichi Nemzeti Front (Nationale Front). Ezek szervezik, egyre sűrűbben, a felvonulásokat, a látványos fáklyásmeneteket vagy a, többnyire vidéken vagy történelmi helyeken rendezett harcos nagygyűléseket.

A frontosok 1935-ben pedig már megpróbálják a demokratikus svájci alkotmány teljes revízióját is népszavazással elérni. Javaslatukat azonban a polgárok és a kantonok többsége elveti. Ezzel a kudarccal zárul le az 1933-ban meghirdetett úgynevezett „Front tavasz” (Frontenfrühling) és veszi kezdetét a szociáldemokraták és a szakszervezetek fokozatos felsorakozása a liberális ellenállás mögé a nacionalista, totalitárius törekvésekkel szemben. 1935-től a szociáldemokraták új pártprogramjukban, elismerik a polgári demokráciát és egyértelműen támogatják a kormány erőfeszítéseit a honvédelem terén. 1937-ben pedig a gép- és órapari munkások szakszervezete és a gyáriparosok szövetsége úgynevezett béke egyezményben (Friedensabkommen) mond le harci eszközök, sztrájkok, kizárások alkalmazásáról a felmerülő ellentétek rendezésében. Ez, a továbbiakban többször megújított szerződéses megállapodás, válik egyáltalán később iránymutatóvá a svájci munkaadók és munkavállalók közötti viszony alakulásában.

A reformistává lett egykori forradalmi munkásmozgalom véglegesen beilleszkedik a polgári társadalomba és a kormányzásban való felelősségvállalásra készül. A külső politikai nyomás, a fokozódó háborús veszély, alapvető reformok nélkül is, politikai megszilárdulást, általános társadalmi összefogást és ellenállást vált ki az egyre inkább kifulladás megújítási mozgalmakkal, a nyílt és rejtett, belső fasiszta erővel szemben. 1938-ban a katolikus, konzervatív Bundesrat, Philipp Etter megfogalmazza a minden tábort egybegyűjteni próbáló, svájci nacionalizmus, a svájciság és a szellemi honvédelem alapelveit: Svájc a keresztény Nyugat három szellemi életterét fogja össze, kultúrpolitikai identitását szövetségi közösségétől és sajátos demokráciájától nyeri. Egyébként Etter elképzelései szerint jön létre később a „Pro Helvetia” nevű kulturális alapítvány és kezdetben annak részlegeként működő „Hadsereg és Ház” (Heer und Haus), társadalmi szervezet. Az 1939-ben megnyitott zürichi országos kiállítás (Landesausstellung) sikere már a lakosság új, megnőtt önbizalmát fejezi ki és demonstrálja egyúttal Svájc szilárd elhatározását kifelé is, hogy megőrzi semlegességét, megvédi függetlenségét, ha kell fegyverrel a kézben.

A második világháború nem érte az országot felkészületlenül. A fontos nyersanyagok és élelmiszerek tárolását a kormány korábban elrendeli. A háborús gazdálkodási törvény (Kriegswirtschaftsgesetz) biztosítja, a gazdasági egyesületek bevonásával már előre a termelés megszervezését és az elosztás ellenőrzését. A mezőgazdaság állami támogatásával majdnem a kétszeresére sikerül növelni a bevetett szántóterületet. Friedrich Traugott Wahlen meghirdeti és később már mint Bundesrat irányítja a mozgalmat minden talpalatnyi föld mezőgazdasági kihasználására (Anbauschlacht), a határok megvédésére felvonultatott, aktív szolgálatot (Aktivdienst) teljesítő 440,000 katona fizetése, illetve jövedelme kieséséért, ezúttal nem úgy mint az első világháborúban, kárpótlást kap.

1939 augusztus 30-án az Egyesült Szövetségi Gyűlés teljhatalmat szavaz meg a kormánynak és megválasztja Henri Guisan tábornoknak, az ország legfőbb katonai vezetőjének. A svájci milíciarendszerű hadseregben csupán háborús helyzetben választanak tábornokot. Békeidőben ezt a magas katonai rangot nem viselheti senki.

A 65 éves Guisan tábornok (General Guisan), a francia svájci Vaud kantonból származik, édesapja falusi orvos, ő maga egyetemi tanulmányai után a földművességet választja, de az első világháború alatt von Sprecher vezérkari főnök mellett szolgál és gyakorlatilag már hivatásos katona, egyszerre konzervatív és liberális gondolkodású, némi szociális érzéssel, de idegenkedéssel is baloldaliakkal szemben. Kritikusai szemére vetik néhány érthetetlen önálló titkos külpolitikai próbálkozását, stratégiai elképzelését. A visszahúzódást a hegyek fellegvárába, belső erődítményébe (Réduit national), a Középvődék feladásának

tervét és csak az Alpok vonaláról, Sarganstól, a súlypont St. Gotthardon át, St. Maurice-ig, való védekezést megalázkodásnak tartják az ellenség előtt. Guisan tábornok mégis az elszánt nemzeti ellenállás, a nem megalkuvás szimbóluma lesz. Személyében az ország szerencsésen, kétség kívül megtalálta azt a hadsereg főparancsnokot, aki 1939-től 1945-ig, a háborús fenyegetettség, a gazdasági, katonai teljes elszigeteltség, a bomlasztó náci propaganda és a belső kishitűség nehéz éveiben a nemzet egységét biztosította.

A kormány a parlament két házának egyesített ülése után semlegességi nyilatkozatot küld a hadviselő hatalmaknak és általános mozgósítást rendel el. Az ország elsőrendű érdeke, hogy semleges maradjon, hogy lehetőleg ne váljék hadszínterré és mindenképpen megőrizze függetlenségét. A svájci külpolitika játéktere, természetesen, rendkívül beszűkül. Az ország, a háború utolsó háromnegyed évét kivéve, a szövetséges hatalmaktól területileg teljesen elszigetelt helyzetbe kerül. A kormány, katonai, de gazdasági okokból is, egyre inkább óvatosságra, engedékenységre kényszerül a tengely hatalmak irányában.

A sajtót, a hírszolgálatot több-kevesebb szigorral cenzúrázzák. 1940 augusztus 1-én, Svájc nemzeti ünnepén a németbarát Népi Szövetség (Volksbund für die Unabhängigkeit der Schweiz) küldöttsége Pilet-Golaz külügyminisztertől intézkedést követel a németeket kritizáló sajtó megrendszabályozására. Novemberben pedig német érdekeket képviselve vagy éppen a németektől való félelemből kétszázán beadványt (Eingabe der Zweihundert) intéznek a kormányhoz, amelyben már egyes főszerkesztők leváltását követelik. A szövetségi kormány azonban nem foglalkozik érdemben az üggyel.

1941 tavaszán Gustav Däniker, a Volksbundhoz és a beadványos kétszázhoz közelálló tekintélyes katona ezredes, lövésziskola parancsnok előadó és tanulmányúton Németországban jár, amelyről a svájci katonai hírszolgálatnak emlékiratban (Denkschrift über Feststellungen und Eindrücke anlässlich eines Aufenthaltes in Deutschland) számol be. A „bizalmas” németbarát emlékiratot aztán, Däniker jóváhagyásával, a Volksbund is terjeszti. Guisan tábornok azonnal felfüggeszti beosztásából Dänikert hivatali kötelesség megszegése miatt és fegyelmi eljárást indítat ellene. A hadsereg tisztikarában komoly feszültségek támadnak ennek folytán. Däniker az affér után egy zürichi gépgyár haditechnikai osztályának lesz a vezetője, amely, ebben az időben már, messzemenően kiszolgálta a tengely hatalmakat.

Az 1939-es zürichi országos kiállítás egyik jelszava még azt hirdeti, hogy Svájc, mint az üldözöttek menedékhelye az ország nemes hagyománya. Valójában azonban már ekkor megkezdődik a megszorító menekültpolitika. Zsidók eleve nem számítanak politikai menekültnek. A J-betűvel (Juden = zsidó) lepecsételt német

útlevelel rendelkezőktől vízumot követelnek. Az illegális határátlépőket visszadobják. Paul Grüninger st. galleni rendőr századost, aki 1938-ban 2-3000 osztrák zsidónak ad menedék jogot, felfüggesztik állásából és bíróság elé állítják és csupán több mint 20 évvel a halála után, 1993-ban rehabilitálják. Grüningerhez hasonlóan Carl Lutz, budapesti alkonzul is dicséret helyett írásos feddést és figyelmen kívül hagyást érdemel azért, mert több mint 17,000 magyar zsidónak 1944/45-ben menlevelet, illetve svájci kollektív útlevelet ad és ezzel, felettesei szerint, túllépte hatáskörét.

Többé-kevésbé hivatalos jóváhagyással eltűrik a berni német követségről irányított náci párt (NSDAP) csoportjainak tevékenységét. A pártot 1945-ben mindössze egy héttel Németország fegyverletétele előtt szüntetik csak meg. Szemet hunynak a német titkos szervezet (Gestapo) különböző túlkapasai fölött. Igaz, 1943 végén már, Allen Dullas vezetése alatt, az amerikai OSS, a CIA elődje is berendezkedhet Svájcban. A Dora néven működő és rádióleadójával az oroszoknak dolgozó magyar Radó Sándort viszont a rendőrség üldözi. Majdnem egy évi bujkálás után 1944 őszén végre sikerül neki nehezen átszöknie Genfből a francia maquisardokhoz. Az angolokat és az amerikaiakat, természetesen, bosszantja a svájci alkalmazkodás, a svájci-német gazdasági együttműködés, pedig az még egyáltalán nem biztosíték a németek ellen. Hitler kezdettől fogva ellenszenvvel néz a kis országra Európa közepén, amelynek lakossága oly kevésbé fogékony a náci propagandára, mindenféle faji uszításra, gyűlölködésre. A német hadvezetés már a háború kezdetén terveket készít az ország lerohanására és még 1944-ben is mérlegeli Svájc megszállását.

Az ország fenyegetettsége 1940 nyarán, a sorozatos német győzelmek idején, Franciaország megszállása után és még az Anglia elleni légháború kezdete előtt a legnagyobb. Ekkora már a túlzott alkalmazkodás Svájcban a legfelsőbb politikai körökig észlelhető. Június 25-én Marcel Pilet-Golaz, szövetségi elnök rádióbeszédében belső újjászületést, alkalmazkodást a gyors eseményekhez hirdet és sokakban zavart, elbizonytalanodást kelt. Pont egy hónappal később, július 25-én Guisan tábornok a hadsereg parancsnokait a Vierwaldstätter-tó melletti Rütli mezőre, a svájci történelem mitikus helyére rendeli. 650 évvel korábban, a legenda szerint, ott esküdtek örök szövetséget egymásnak az őskantonok, Uri, Schwyz és Unterwalden. A svájci Eidgenossenschaft egykori bölcsőjénél Guisan tábornok tisztjei előtt felhívásában (Rütli-rapport) határozottan visszautasítja a defetista hangulatkeltést, vasakaratot, elszánt ellenállást követel katonáitól. „Svájc fennmaradása a tét. Jöjjön, ami jön... a sorsunkat mi tarjuk a kezünkben” - mondja híres napiparancsában. Ezzel a Rütli-rapport és Guisan tábornok mint a haza megmentője maga is a modern svájci történelem mítoszává emelkedik. De valójában Guisan magatartása sem fedhetetlen. Kétfelé tájékozik. Megválasztása után, 1939-ben, a francia vezérkarral tárgyal, a kormány tudta

nélkül, katonai együttműködésről, arra az esetre, ha a németek Svájcot megtámadnák. 1943-ban pedig, mint később a háború után kiderül, Schellenberg, SS tábornokkal találkozik.

Sem a kormány, sem Guisan tábornok magatartása nem egy értelmű a második világháború alatt. A lakosság többsége az angol, amerikai, francia szövetségesekkel szimpatizál. A német és szovjet törekvésekkel szemben elutasító: 1939 őszén elítéli Lengyelország felosztását, az 1939/1940-es szovjet- finn téli háború idején a finnek kemény ellenállását csodálja. A kormány és a hadsereg vezetése viszont az alkalmazkodás és az ellenállás között ingadozik. A minden irányban egyformán semleges politika a gyakorlatban aligha megvalósítható. A gazdasági vezetőknek pedig éppen nincsenek még semlegességi megfontolásai sem. Számukra a háborús gazdasági fellendülés kihasználása, a német hadvezetés igényeinek kiszolgálása egyszerűen üzlet. A Svájci Nemzeti Bank is tonna számra vásárol aranyat, amelyről gyanítja, hogy az eredete nem tiszta, a kedvező üzletet azonban mégsem utasítja vissza. Az igazság, hogy a német háborús és a svájci gazdasági érdekek találkoznak. A teljesítő képes, a szövetséges bomba támadásoktól megkímélt svájci gazdaság, a német szerelvényeket a Gotthard és Simplon hágókön szabadon áteresztő svájci vasutak megtartása az egész második világháború alatt elsőrendűen fontos a németek számára is. Svájc megtámadása mindezt csak veszélyeztetné. Igaz lehet, hogy Svájcot a végén mégsem a Bundesrat politikája vagy a hadserege védte meg a háborúba keveredéstől, hanem a gazdasága? 1943-ban Göbbels így foglalja össze naplójában egy Svájcól érkezett jelentés tartalmát: „Svájc a hét hat napján Németországnak dolgozik, a hetediken reménykedik és Anglia győzelméért imádkozik”, majd hozzáteszi: „ fő azonban, hogy teljesen a mi hadvezetésünk javára van és egyáltalán meg sem kísérelti háborús támogatása szabotálását”.

Svájc minden esetre kimarad a 20. század második nagy világegyéből is. Persze a háborús évek a lakosság számára Svájcban sem könnyűek. Jegyrendszer van, hetente háromszor hústalan nap, este elsötétítés, a férfiak katonáskodnak, az asszonyok dolgoznak helyettük is, életpályák törnek meg, általános a bizonytalanság. Mindez azonban alig hasonlítható a többi európai vagy a kelet-ázsiai országban végbe ment pusztítással, a lakosság hatalmas anyagi és véráldozatával, amitől, tagadhatatlan, Svájc népe és velük együtt az országba befogadott mintegy 100,000 emigráns, köztük nem kevés magyar, politikai, faji üldözött és internált katona valóban megmenekült.

Az ország területére csak magukat megadó, idegen katonák hatolnak be, mint az 1940-es francia vereség után Svájcba menekülő francia 45. hadtest és annak keretében a 2. lengyel hadosztály, azonkívül német, olasz szökevények, egy esetben német vadászpilóta a legújabb típusú Messerschmidt-tel, végül elég nagy

számban zuhanó repülőgépből kiugrott amerikai és angol ejtőernyősök. Természetesen vaktában ledobott bombák Svájcra is hullanak. Sőt 1944 április 1-én igazi amerikai bombatámadás éri a Németországba területileg szinte beékelődött, Rajna jobb parti Schaffhausent. Az amerikai tévedésnek vagy figyelmeztetésnek 40 halálos áldozata van. Az épületi károk is jelentősek, egyebek között bombatalálat éri a 11. századi egykori Allerheiligen bencés kolostort.

Végeredményben a svájci semlegességi és katonai politika, a katonai elrettentés sikeresnek mondható. Persze ennek ára volt, ha azt nem is mindig a svájciak fizették meg: A demokratikus jogok, a sajtószabadság korlátozása, a humanitárius elkötelezettségről való elfeledkezés, mint a Svájcba szökő menekültek visszakergetése a határról gyakran a biztos halálba. Pedig a szolidaritás az üldözöttekkel a svájci államiságnak ugyanolyan pillére, mint a semlegesség. Ettől máig rossz a nemzet lelkiismerete.

Puskás Gyula István: Svájc rövid története

1945-1997: A szocioliberális állam kiépítése és válsága.

A romokban heverő Európa közepén sértetlenül maradt Svájc a második világháború végét, a külső fenyegetettségtől megszabadulva, megkönnyebbülten éli meg ugyan, de mégsem győztesként. A Szövetségesek kezdettől fogva kevés megértést tanúsítanak a tengely hatalmaktól szorongatott Svájc alkalmazkodó, túlélési stratégiája iránt. Végig rossz szemmel nézik a zavartalan svájci gazdasági kapcsolatokat Németországgal, függetlenül attól, hogy azok hatása elenyésző a német hadi potenciál arányait tekintve. Az 1944 június 29-i megegyezés szerint az összes kivételnek csupán 20%-a lehet hadianyag, majd 1944 október 1-től tilos minden hadianyag szállítás és 1945 február 28-tól hivatalosan is megszűnnek a kereskedelmi kapcsolatok Németország és Svájc között. Nem hivatalos üzletek azonban még tovább köthetők, így a gyanús eredetű német arany vásárlása még ekkor sem marad abba.

1945 május 8-án, a német kapituláció utolsó napján a Bundesrat megszünteti a berni német követséget, és kiutasítja a követet, ugyanakkor rádió útján visszahívja, az Eidgenossenschaft kissé túlzottan németbarát, berlini követét. A német bankbetéteket a győztes szövetségesek nyomására lefoglalják. A kapcsolatok végleges rendezésére Svájc és a nyugati szövetségesek között egy évvel később kerül sor a Egyesült Államokban. A washingtoni egyezményben Svájc vállalja, hogy 250 millió dollárt fizet aranyban a szövetségeseknek. Azok pedig ennek fejében felszabadítják az Egyesült Államokban addig zárolt svájci követeléseket és megszüntetik a svájci cégek fekete listáját. Az akkor véglegesnek gondolt rendezés azonban éppen napjainkban derült ki, hogy minden, csak nem végleges. A nemzetközi zsidó szervezetek jól-rosszul megalapozott követelései kényszerítik Svájcot, hogy több mint ötven év után újra szembe nézzen saját második világháborús múltjával.

1944 végén a Bundesrat kísérletet tesz a Szovjetunióval való 1919 óta megszakadt diplomáciai kapcsolatok rendezésére, de szovjet részről csúfos elutasítás éri. Nem is csoda, hiszen másfél évvel korábban Pilet-Golaz még azt ajánlhatja az amerikai követnek, hogy hagyni kell a németeket, hogy jobban betölthessék bolszevistaellenes szerepüket. Persze, ez az akkor fura javaslat, Sztálin rémtettei és a rettenetes hidegháborús évtizedek ismeretében, ma már másként is értékelhető. A szovjet visszautasítás után Pilet-Golaz lemond. Csak utódjának, Max Petitpierrenek sikerül 1946-ban végre helyreállítani a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval.

A katonák elbocsátásával a háborús szolgálatból 1945 augusztusában Guisan tábornok megbízatása is megszűnik. Ebből az alkalomból a Bundesrat fogadást rendez és megajándékozza a 71 éves tábornokot egy megajándékozza egy antik

ingaórával. Guisan egy évvel később összefoglaló jelentést tesz a parlamentnek az 1939/45-ös aktív szolgálatról, amelyet a Bundesrat nem felejt el ellennyilatkozatban helyesbíteni, a saját szemszögéből ábrázolva az eseményeket. A nyugalomba vonult tábornok társadalmi tisztségeket vállal és másfél évtizedig még előadásokat tart, külföldi utazásokat tesz. 1953-ban szűkebb hazája rádiójának, a lausanneinak adott tizenkét részes interjú sorozatban (Entretiens...) emlékezik vissza életére. A „Beszélgetések...”-ből a hallgatók megismerhették egy kemény katona gondolkodásmódját, stratégiai elképzeléseit a háború különböző szakaszaiban, de fény derül közte és a kormány közötti komoly ellentétekre is. Guisan tábornok rendkívül fontosnak tartotta a hadsereg jó szellemét, elszántságát, de féltette azt a politikai vezetés bizonytalanságától, a civil környezet befolyásától. Már ekkor felmerül a nyilvánosságban kétségek, vélemények és ellenvélemények Svájc második világháborús szerepéről. A tábornok 1946-os nagy jelentése kiegészítésének szánja az interjú sorozatot.

1946 őszen egy másik nagy katona, Winston Churchill, ugyan már leváltott miniszterelnökként, nem hivatalosan, magánszemélyek meghívására és költségére Svájcba látogat. Ahol megfordul, Genfben, Bernben, Zürichben a lakosság v-betűt formált ujjakkal lelkesen ünnepli a második világháború hőst. Genfben Churchill meglátogatja a Nemzetközi Vöröskereszt központját, Bernben Karl Kobelt, szövetségi elnök és Max Petitpierre, külügyminiszter, Guisan tábornok és más előkelőségek jelenlétében fogadáson üdvözlök, de nem kívánják, hogy szóljon is a berniekhez. Tartanak attól, hogy Churchill esetleges támadása svájci területről a Szczecintől Adriáig húzódó kommunista vasfüggöny ellen veszélyeztetné az éppen keservesen létrejött diplomáciai kapcsolatokat az Eidgenossenschaft és a Szovjetunió között. Zürichben viszont, ha nem is kap díszdoktori címet, beszédet intézhet az egyetemi ifjúsághoz. Churchill itt, a még romokban heverő Európa épen maradt közepén, Németország és Franciaország egymásra találását hirdeti és szinte látomásként az Európai Egyesült Államok képét rajzolja fel hallgatói előtt. „Emeljétek fel Európát!” - követeli beszéde végén. A zürichi egyetem aulájának a falán ma márvány tábla emlékeztet Churchill történelmi felhívására.

Churchill saját hazáját, Nagy Britanniát, érdekes módon, azonban nem sorolja a jövő egyesült európai államai közé. Valóban, az egykori nagyhatalom és szigetország Nagy Britanniának nem volt és ma sem könnyű az európai beilleszkedés. A föderációs berendezkedésű Svájc beilleszkedése, a kontinens közepén, is akadozik. A svájciak magatartását a nemzetközi szervezetek irányában egyfajta kettősség jellemez, vagyis hasznot húzni, de minden elkötelezettség nélkül, ha lehet. Pedig Svájc részvétele 1947-ben a párizsi Európai Újjáépítési Konferencián (Marshall Terv) más magatartást jelez. A második világháború utolsó napjaiban ötven ország által alapított ENSZ-et a svájciak, semlegességükre hivatkozva, kezdettől fogva elutasítják, de ugyanakkor mindent megtesznek, hogy

a világszervezet európai központja azért Genfben maradjon. Az ENSZ égisze alatt működő néhány „nem politikai szervezet” (UNESCO, UNICEF, ILO, FAO, stb.) munkájában később viszont részt vesznek. 1948 óta alapító tagjai az Európai Gazdasági Együtműködési Szervezetnek (OEEC), illetve utódjának a Gazdasági Együtműködési és Fejlesztési Szervezetnek (OECD). Nem lépnek be viszont 1957-ben a már politikai színezetű Európai Gazdasági Közösségbe (EWG), helyette inkább létrehozni az Európai Szabadkereskedelmi Társulást (EFTA) segítik létrehozni. Majdnem másfél évtizedes kivárás után 1963-ban belépnek az Európa Tanácsba sőt némi habozás után a Partnerség a Békéért, NATO szervezet tagjai lesznek. 1966 óta nagyon aktívan tevékenykednek az Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) fokozatos bevezetésében. A kormány és a politikai pártok többsége, a parlament mindkét háza 1986-ban már támogatná az ENSZ-be való belépést is. Tell Vilmos „aggódó polgárai” azonban következetesek, a népszavazáson elsöprő többséggel ellene voksolnak. Heves viták után és nagy szavazói részvétel mellett 1994-ben pedig, ugyan már szorosabb eredménnyel, de elutasítják az Európai Gazdasági Térséghez (EWR) való társulást is.

A svájci külpolitika, a háború alatti félrelépések vélt jóvátétele után, évtizedekig meglehetősen nyugodt vizeken evez. Svájci külügyminiszterek ritkán utaznak külföldre, külföldi külügyminiszterek ritkán járnak Svájcba, legalább is svájci ügyekben. Évente hivatalosan csak egy államfőt fogadnak. A nagy felfordulások, függetlenségi harcok Ázsiában, Afrikában, puccsok Dél-Amerikában Svájcot kevésbé zavarják. Svájc többnyire mindenütt elismerik a tényleges hatalmat. Mao Kínájával az elsők között létesít 1950-ben diplomáciai kapcsolatot. Svájc a semlegesség látszatát megőrizve, általában feltűnés nélkül, magától értetődően besorolódik a nyugati kapitalista országok közé.

Svájc külpolitikája a háború után nagy mértékben külkereskedelmi politika, beleértve a sok oldalról támadott banktitok megvédését vagy éppen feladását is. A diplomáciai képviselők főfeladata a svájci gazdasági érdekek képviselése. A kereskedelmi kapcsolatok kiépítésében, a politikai szempontok figyelembevétele nélkül, sokáig meglehetősen önállóan döntenek például hadianyagok szállításában, illetőleg abban, hogy mi tekintendő hadianyagnak és mi nem. Miután nem ENSZ-tagok, egyszerűen túteszik magukat annak idején Rhodesia vagy a dél-afrikai apartheid-rezsim bojkottján is. Újabban azonban igazodnak a nemzetközi határozatokhoz.

A gazdasági irányítottságú külpolitika időnként kiegészül valamilyen humanitárius feladattal, a Nemzetközi Vöröskereszt vagy más segély szervezet munkájának támogatásával, menekültek befogadásával, elemi csapásoknál a rendkívül jól képzett és felszerelt svájci katasztrófa különítmény bevetésével. Viszont háborús cselekményeknél Svájc nem nyújt katonai rendfenntartó vagy békét biztosító

segítséget. Népszavazáson 1994-ben egyértelműen elvetik svájci kék sisakos egységek felállítását.

A svájci külpolitika háború után újra megfogalmazott semlegességi és szolidaritási elvéből következik nemzetközi konfliktusos helyzetekben az úgynevezett jó szolgálat, az államok közti közvetítés, a diplomáciai képviselő felajánlása, esetenként a tárgyalóhely biztosítása a nyugodt Svájcban. 1954-ben az Indokina konferencia, 1955-ben a Bulgaryin, Hruscsov, Eisenhower csúcstalálkozó, 1961-62-ben a Franciaországgal tárgyaló algériai felszabadítási mozgalom (FLN) delegációjának Genfben a svájciak szállásadói. 1971 óta a Genfben székelő Világgazdasági Fórum (World Trade Forum) alapítvány Davosban évenként egyszer januárban nemzetközi tanácskozást (Davoser Symposium) rendez, amely minden alkalommal több mint ezer gazdasági vezető és politikus, köztük több tucat államelnök, miniszterelnök és miniszter nagyjelentőségű találkozója. Egy hétig ilyenkor Svájc a nemzetközi nagy politika színpada.

A háború végével megszűnik a szövetségi kormány teljhatalma. A szükség állapot lehetővé tette az intézkedések meghozásában a parlament kikapcsolását, amelynek gyakorlatilag csak utólagos jóváhagyási joga volt, a kantonok pedig a rendeletek pusztá végrehajtói lettek. A kormány mindenestre a rendeletek kibocsátása előtt azonban fokozottan figyelembe vette a gazdasági társulások, különösen a Svájci Kereskedelmi és Gyáripari Egylet és a Svájci Paraszt Szövetség véleményét. Ez a meghallgatási eljárás (Vernehmlassungsverfahren), a vélt érintettek bekapcsolása a törvények előkészítésébe az esetleges referendumok feleslegessé tételének, és ezzel a közvetlen demokrácia visszaszorításának eszköze lesz. 1947-ben a meghallgatási eljárást népszavazással elfogadott törvény is szentesíti. 1959-ben a két szabadelvű, a két keresztény néppárti és az egy paraszt, polgár párti miniszter mellett két szociáldemokrata is helyet kap. 1970-ig így, előre megegyezéssel alapon, egy egész sor fontos törvény mint a munkaszerződések általánosan kötelezővé tétele, az új vámtarifa bevezetése, az autópálya-építés és az azzal kapcsolatos kisajátítások szabályozása vagy az öregségi biztosítás revíziója érvénybe lép, anélkül, hogy nyilvánosan érdemlegesen megvitatták vagy referendum követelésével megakadályozni próbálták volna. A közvetlen, de a képviselői demokrácia is szövetségi szinten egyre inkább megegyezéssel demokráciává (Konkordanzdemokratie) válik. A politika ezzel elsekélyesedik, a pártok jelentősége csökken és az állampolgárok részvétele a szavazásokon vagy a választásokon, a növekvő jóléttel a háttérben, az 50% alá süllyed.

A magyar 1956-os felkelés azért megmozgatja Svájcot. A lakosság körében őszinte a lelkesedés a magyarok iránt. Egyszerű emberek, családok néha erejükön felül készek a menekülteknek segíteni. A közismert svájci zárkózottságból az osztrák,

jugoszláv táborkból érkező magyarok semmit nem éreznek. Svájc számukra hónapokig valóban Pestalozzi, Henri Dunant országa. Természetesen tizenegy évvel a háború után a svájci gazdaság már teljesen belelendült a csúcskonjunktúrába. Kell a munkaerő. Azonkívül szinte minden magyar két lábon járó élő bizonyíték az országon belüli kommunisták ellen. Így a magyar forradalom, a külföldi esemény svájci belpolitikai eseménnyé lesz, amiből a svájci közélet hagyományosan nacionalista vagy militarista, de a minden totális diktatúrát elutasító körei is közös politikai tőkét kovácsolhatnak maguknak. Egyes sajtó beszámolók és kommentárok pogrom hangulatot fűtenek, az érthető általános felháborodás, a tüntetések a magyar felkelést eltipró szovjet páncélosok ellen helyenként túlkapásokhoz vezetnek. A, Genfen kívül egyébként, nem nagyon számot tevő svájci kommunista pártnak (Partei der Arbeit) máig nem sikerült kiszabadulnia akkori elszigeteltségéből. Ezzel szemben később a nagyon aktív egyetemi diákság segély mozgalmából, mint a zürichi Diák Közvetlen Segély Svájc-Magyarország (Studentische Direkthilfe Schweiz-Ungarn) vagy a berni Akció Sohasem Felejtani (Aktion Niemals Vergessen), a svájci politikai élet nem egy meghatározó személyisége kerül ki.

A felszított kommunistaellenes hangulat azonban már nem elegendő ahhoz, hogy, a katonai szolgálatban inkább örömet lelő német svájciakkal szemben, szabad utat engedjen a hadsereg atomfegyverekkel való ellátására. Az 1962-es népszavazáson ezt a józan 65%-os többség elutasítja. Így 1963-ban aztán nincs akadálya annak, hogy a Svájc is csatlakozzék az atomkísérleteket és 1969-ben pedig az atomfegyvereket tiltó nemzetközi egyezményekhez.

A Svájcban letelepedett mintegy 15,000 56-os magyar az egyre jobban felgyorsuló gazdasági fejlődés munkaerő igénye számára nem jelentett számottevő könnyítést. A körülbelül ugyanannyi, de talán már kevesebb lelkesedéssel fogadott 1968-as csehszlovákiai menekült sem. Az ötvenes, hatvanas években az Olaszországból, Görögországból, Spanyolországból, Portugáliából, Jugoszláviából érkező vendégmunkások százazreit alkalmazták időszakos vagy egy éves szerződéssel elsősorban a mezőgazdaságban, az építőiparban, a vendéglátóiparban vagy egészségügyi területen. Ezzel a svájci társadalomban megindul egy átrétegződési folyamat: A jövedelmezőbb és kényelmesebb vezető és irodai állásokat a svájciak töltik be, a nehezebb, piszkosabb és rosszabbul fizetett munkahelyeken, már csak a gyengébb nyelvtudás miatt is, a külföldiek dolgoznak. Mégis sokan, különösen német Svájcban, de francia Svájcban is, féltik a hagyományos svájci életformát, a svájci nemzeti értékeket és azonosságot az idegen befolyástól, a túlzott elidegenedéstől (Überfremdung).

A hatvanas évek végétől a hetvenes években a svájci társadalom állóvize egyébként is felkavarodik. A 68-as szociális, újbaldali mozgalmak hulláma

Amerikából, Németországból, Franciaországból Svájcba is átcsap. Az új problémák, a környezeti szennyeződés, a kábítószer fogyasztás, az önrendelkezés, az energia válság mellett a megoldatlan régi problémák, a nők helyzete, politikai jogállása, az oktatásügy reformja, a gazdasági bűnözés, a pénzmosás, vagy az országos jelentőségűvé nőtt viszály a Bern kantonbeli Jura kerületek és a merev berni adminisztráció közötti viszály, megint felszínre kerülnek. Új pártok, jobb- és baloldali csoportosulások alakulnak. Egymást érik a tüntetések, nagygyűlések, vitaestek, önkényes házfoglalások és a kemény rendőrségi bevetések sem maradnak el. Jellemző azonban a svájci demokrácia állóképességére, hogy mindezek a problémák, ha nem is vagy csak félig oldódnak meg, végül mindig népszavazásokban, községi, kantonális vagy éppen szövetségi szinten, vezetődnek le.

A népszavazások egyébként ettől az időtől kezdve érdemlik meg egyáltalán a népszavazás nevet. 1971-ig ugyanis a nőknek szövetségi ügyekben nem volt szavazati joguk. Svájcban szavazásoknál állampolgárok alatt csak férfiak (Bürger) voltak értendőek és nők (Bürgerin) nem. Korábban a nőknek, a három K-betűvel kezdődő német szóval kifejezve, a konyhában (Küche), a gyerekeknél (Kinder) és a templomban (Kirche) volt a helye. Számos kantonális és községi szavazás után a 950,000 szavazó férfi állampolgár 57%-a végre, nem nagyon nagyvonalúan ugyan, de elismeri a társadalom másik felét is legalább formálisan egyenlőnek.

Jellemző, hogy a nők aztán az idegenellenes iniciatívák szavazásánál, a bizonytalanabbá vált gazdasági helyzet ellenére, lágyabb szívűek az idegenekkel szemben. 1970-ben az első iniciatívát a túlzott elidegenedés ellen, amelyet még egy Zürich melletti gyáros családból származó katolikus konzervatív, történész, író és kiadó James Schwarzenbach neve fémjelez, a csak férfi szavazásra jogosultaknak a 46%-a és a 22 kanton közül 7 fogadja el. A későbbi iniciatívák, 1974-ben, 1977-ben és 1985-ben a férfi és nő állampolgároknak már csak az egyharmadánál és egyetlen kantonnál sem nyernek 50%-on felüli támogatást. Végül az idegenellenes iniciatívák sikertelensége egyes megértőbb svájci köröket, egyházi személyiségeket a külföldi lakosság beilleszkedését segítő két elleni iniciativa indítására is bátorít. A szavazó polgárok szűkkeblűségére vall, hogy mind a kettőt, a bepolgárosodást megkönnyítő iniciatívát 1977-ben, az „Együtt”-iniciatívát („Mitenand”-Initiative) 1981-ben nagy szótöbbséggel elvetik.

A nők szavazati jogának a megadása nem jelentett nagyobb eltolódást a meglévő pártok parlamenti összetételében. A későbbi választásoknál nem nőtt vagy csökkent mérvadóan az egyes pártok súlya. Viszont nőtt a nők szerepe a politikában, a törvényhozásban, a társadalomban. A feminizmus, a női egyenlőségi törekvések, a sajátosan női érdekek reális politikai tényezőkké, pártok

programjának részéivé váltak, amelyeket az új házassági törvénynél vagy az öregségi biztosítás revíziójánál már nem lehetett nem figyelembe venni.

Népszavazással oldódik meg, legalább is egyelőre, 1978-ban a már a 19. század vége óta vajúdjó, de a háború után akuttá lett Jura-kérdés (Jura-Frage) is. A berni kantonális kormányzat merev magatartása 1947-ben, egy alapjában véve bagatell nyelvi vitában, felháborodást és éles tiltakozást vált ki a kantonhoz tartozó francia nyelvű és magát elhanyagoltnak érző észak-jurai kerületekben. A konfliktus nyomán alakul meg a Jurai Gyűlés (Rassemblement Jurassien), amely a csupán a Bécsi Kongresszus után Svájcra csapott, katolikus, úgynevezett berni Jura leválasztását követeli a többségében protestáns Bern kantontól. A viszály egyre jobban elmérgesedik. A juraiak, élükön az ötletes és rendkívül dinamikus Roland Béguelinnel, hajthatatlanok, a berniek változatlanul merevek. Végül a szövetségi kormány kénytelen foglalkozni az üggyel. Több helyi szavazás után szövetségi népszavazás hagyja jóvá Észak Jura kiválását Bern kantonból és felvételét Jura néven, 23. önálló kantonként a svájci Államszövetségbe.

A kevert lakosságú és gazdaságilag fejlettebb Dél-Jura továbbra is Bern kanton része marad. Az új szabad Jura kanton (Jura libre) azonban nem adja fel a reményt, hogy Dél-Jura, Moutier kerülete is kivívja majd egyszer a szabadságát.

A nyolcvanas évek a fiatalok lázadásával kezdődnek. Svájc nagyobb városaiban hónapokon keresztül rendszeressé válnak a kirakatbetörésekkel járó tüntetések az üzletek, a vásárlók és az elitér kultúrpolitika ellen. Zürichben az operaház szubvencionálása ellen vonulnak fel a tüntetők és zavarják a gála előadásra igyekvőket, ami súlyos összetűzésekhez vezet a rendőrséggel. A 68-as fiatal elégedetlenek közben, a rosszabbodó gazdasági helyzet, a ritkább lehetőségek és a nyílt vagy burkolt repressziók hatására, már beépültek, esetleg ellenzékiként, a rendszerbe. Az egyszerű túlélés, a visszahúzódás magánszféra örömeibe, a keleti filozófiákhoz vagy épp a kábítószeres élvezetéhez jellemzik ezeket az éveket. Természetesen nem maradnak el a politikai élet kisebb-nagyobb eseményei, a politikai remények és csalódások vagy botrányok sem.

1981-ben a szavazásra jogosultak 34%-os részvétele mellett a kormány indítványára elfogadják az alkotmány új cikkelyét a férfiak és nők egyenjogúságáról. Két évvel később a polgári többségű parlament mégsem választja meg a szociáldemokrata női Bundesrat jelöltet. Svájc történetében az első nő miniszter 1984-ben a szabadelvű párti Elisabeth Koppot lesz, akinek azonban 1989-ben már le kell mondania, mert mint az igazságügyi tárca vezetője fedezni próbálta pénzmosás gyanújába keveredett férjét. A következő miniszteri szék üresedésénél 1993-ban két szociáldemokrata nő jelölt közül, ismét nem

minden előzetes turbulencia nélkül, a mérsékeltebb Ruth Dreifuszt választja meg a parlament második női Bundesratnak a belügyi tárca élére.

1985-ben Svájc néhány napra megint egyszer világpolitikai esemény színhelye. Ronald Reagan és Mihail Gorbacsov genfi találkozója a kelet nyugati, kommunista-kapitalista hidegháborús konfrontáció fokozatos leépítésének és az 1989-es változásoknak is kiindulópontja. A 90-es évekre a teljesen átszerveződő nemzetközi helyzetben megrendülnek a svájci külpolitika, de bizonyos fokig az állami létjogosultság régi sarkkövei. A félévszázados francia, német, angol együttműködés értelmetlenné teszi a semlegességet, az európai kommunizmus összeomlása pedig kommunista ellenességet. Egyelőre a hadsereg felszámolására, a fegyverkezés korlátozására tett indítványokat népszavazásokon elvetik. A gazdasági stagnálás, a Szövetség, de a kantonok és a nagyobb városok egy részének fokozatos eladósodása, az öregségi biztosítás, a betegbiztosítás, az új munkanélküliség növekvő terhei, többek között, a hadsereg politika újragondolását is kézenfekvővé teszi. Egyáltalán, a külön eset Svájc, úgy tűnik, egyre kevésbé tartható majd fenn, bár a jobboldali populista propaganda változatlanul tovább küzd a külön svájci identitás mítosz megőrzéséért és nem is sikertelenül. Az 1992-es népszavazáson, nagyon magas, közel 80%-os részvétel mellett, elutasítják a belépést az Európai Gazdasági Térbe. Érdekes azonban, hogy a francia kantonok a német kantonokkal szemben mind igennel szavaztak és azóta mintha a német kantonokban is megváltozott volna az emberek véleménye az EU irányában. Mindenesetre, Svájcnak elkerülhetetlenül újra meg kell határoznia magát Európában, most már a többi egymásra talált, jól-rosszul együttműködő európai nemzetek között. Ha tényleg igaz, hogy Európában most egy nagy Svájc épül, akkor Svájcnak csak azt kellene tennie, amit történelme során huszonhárom kantonja tett. Ez azonban a múltból már egyenesen vezet a jelen államigazgatási, társadalmi és kulturális kérdéseihez és Svájc részvételének kezdetét jelentené egy újabb, sokkal nagyobb és remélhetőleg békésebb történelmi összerakójátékban.

A sajátosan svájci történelmi összerakójáték nevezetesen 1815-ben befejeződött. Attól kezdve csupán arra kellett vigyázni, hogy, szét ne essen, amit több mint ötszáz év alatt összerakosgattak. A svájciak elégedettek lehetnek az eredménnyel. Igaz, Valtellinával, Bormioval, Felső-Szavójával és Mülhausennel (Mulhouse) kerekesebb lenne az ország. Kiegyenlítettebb lenne az arány a német, a francia és az olasz svájciak között. De ezen már nem nagyon sajnálkoznak. Legfeljebb a napon szárított marhahús, a graubündeni „Bündner Fleisch” csipegetése közben emlegetik Veltlint, mert ahhoz csak a száraz vörösbor, a „Veltliner” illik és azt Napóleon óta Olaszországból, Valtellinából kell importálni.

Viszont a határok Chiassonál, Genfnél, Baselnál már régóta légiesítettek. Genf „házi hegyére” a Salève-re úgy lehet kirándulni, hogy senki sem kéri a papírokat.

Baselnál reggelente ezrek sietnek Franciaországból, Németországból a svájci munkahelyekre. Ha valaki repülőgéppel érkezik, ez már a határok szó szerinti légiesítése, Franciaországban, Mulhouseban száll le a „baseli” repülőtérre. Mindez valóban mindennapos és senki sem csodálkozik rajta.

Puskás Gyula István: Svájc rövid történelme